

**Mitmekultuurilise kooli, rahvuskultuurilise
identiteedi ning kodanikukasvatuse
reglementeeritus riiklikes dokumentides**

LOEND

Teostaja: Siim Krusell

Tallinn 2002

Sisukord

Sissejuhatus	3
Normatiivaktid	4
Seadusaktid	4
1) Eesti Vabariigi Põhiseadus.....	4
2) Keeleseadus	5
3) Kodakondsuseadus.....	7
4) Välismaalasteseadus.....	9
5) Vähemusrahvuste kultuurautonoomia seadus	10
6) Põhikooli ja Gümnaasiumiseadus	11
7) Haridusseadus	11
Hariduslased rakendusaktid, määrused ning eelnõud	12
1) Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava	12
2) Ühiskonnaõpetus gümnaasiumile – laiendatud, uus ainekava	16
3) 2003. aasta riikliku õppekava üldosa projekt ja põhimõtted, lähtealused ja kontseptsioonid.....	17
4) Õpetajate koolituse raamnõuded	17
5) EV Põhiseaduse ja kodakondsuseaduse tundmise eksami läbiviimise kord	18
6) Kodakondsuse taotleja eesti keele eksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamise tingimused ja kord.....	18
7) Põhihariduse baasil kutsekeskharidust omandavate muu õppekeelega õppegruppide lõpetajate eesti keele riigieksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamise tingimused	19
8) Võõrkeelse põhikooli ja gümnaasiumi eesti keele lõpueksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamise tingimused	19
9) Eesti õppekeelega koolide õpilastele, kelle emakeel ei ole eesti keel, oma emakeele õppimiseks ja rahvuskultuuri tundmaõppimiseks tingimuste loomise kord.....	20
10) Koalitsioonilepe.....	20
Soovituslikud dokumendid	21
Programmide, arengukavade kontseptsioonid	21
1) Avatud Ühiskonna Instituut	21
2) Kolmas sektor soodustab mitte-eestlaste integreerumist Eesti ühiskonda.....	22
3) Muukeelse kooli arenduskava	25
4) Riiklik programm- Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000–2007	25
5) Tallinna Integratsioonikomisjoni poolt avalikuks aruteluks esitatud eelnõu.....	40
6) TPÜ õpetajakoolituse strateegia 2001–2005	46
7) Vabariigi valitsuse lähtepunktid.....	47
8) Õppiv Eesti.....	47
9) Valitsuse raport – Integratsiooniprogramm 1997–2000	48
10) Vabariigi valitsuse tegevuskava 2002–2003 Euroopa Liitu Integreerumiseks.....	56
11) Eesti Kodanikeühiskonna Arengu Kontseptsioon.....	56

Sissejuhatus

Antud loend annab ülevaate sellest, kas, kuidas ja kuivõrd on erinevates dokumentides reglementeeritud ja defineeritud järgmisi mõisteid- kodanikukasvatus, mitmekultuuriline kool ning rahvuskultuuriline identiteet. Eraldi on loendis välja toodud antud mõistete käsitlemine normatiivaktides (seadusaktides, hariduslikes rakendusaktides) ning lisaks dokumentides, mis on eelnõu vormis. Samuti on loendis antud ülevaade programmide, kontseptsioonide ning arengukavadest, kus eelpooltoodud mõisteid on käsitletud.

Täpsema pildi saamiseks antud loendist on kasutatud lühendeid kodanikukasvatus **KK**, rahvuskultuuriline identiteet **RKI** ning Mitmekultuuriline kool **MKK**, mis on vastavalt vajadusele asetatud kas antud valdkonda käsitleva peatüki, paragrahvi ette või lõigu taha. Peatüki ja paragrahvi ette tõstmist on kasutatud juhul, kui käsitletu on praktiliselt tervenisti kindla mõistega seotud. Töö teostamisel on kasutatud peamiselt Internetis olevaid seadusaktide baase, Riigi Teatajat ning IBS seadustekogu, samuti õnnestus veebi teel kätte saada enamiku kontseptsioonide, arengukavadest. Vaid üksikute dokumentide osas tuli kasutada paber kandjatel olevat informatsiooni.

Normatiivaktid

SEADUSAKTID

1) Eesti Vabariigi Põhiseadus

Vastu võetud 28.06.1992, jõustunud 03.07.1992, rahvahääletuse seadus nr 1

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 1918. aasta 24. veebruaril, mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele, mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvetele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus, mis peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise läbi aegade. **RKI**

Paragrahv 3. Riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa. **KK**

Paragrahv 9. Põhiseaduses loetletud kõigi ja igaühe õigused, vabadused ja kohustused on võrdselt nii Eesti kodanikel kui ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel. **KK**

Paragrahv 10. Käesolevas peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ega kohustusi, mis tulenevad põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas ja vastavad inimväärikuse ning sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi põhimõtetele. **KK**

Paragrahv 12. Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu. **RKI**
Rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise vihkamise, vägivalda ja diskrimineerimise õhutamise on seadusega keelatud ja karistatav. Samuti on seadusega keelatud ja karistatav õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist ühiskonnakihtide vahel. **RKI**

Paragrahv 28. Igaühel on õigus tervise kaitsele. Eesti kodanikul on õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral. Abi liigid, ulatuse ning saamise tingimused ja korra sätestab seadus. Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikuga ka Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul. **KK**

Paragrahv 29. Eesti kodanikul on õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra. Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikuga ka Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul. **KK**

Paragrahv 31. Eesti kodanikel on õigus tegelda ettevõtlusega ning koonduda tulundusühingutesse ja -liitudesse. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra. Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikega ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel. **KK**

Paragrahv 37. Igaühel on õigus haridusele. Õppimine on kooliealistel lastel seadusega määratud ulatuses kohustuslik ning riigi ja kohalike omavalitsuste üldhariduskoolides õppemaksuta. Et teha haridus kättesaadavaks, peavad riik ja kohalikud omavalitsused ülal vajalikul arvul õppeasutusi. Seaduse alusel võib avada ja pidada ka muid õppeasutusi, sealhulgas erakoole. Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel. Igaühel on õigus saada eestikeelset õpetust. Õppekeele vähemusrahvuse õppeasutuses valib õppeasutus. **RKI, MK**

Paragrahv 48. Igaühel on õigus koonduda mittetulundusühingutesse ja -liitudesse. Erakondadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud. **KK**

Paragrahv 49. Igaühel on õigus säilitada oma rahvuskuuluvus. **RKI**

Paragrahv 50. Vähemusrahvustel on õigus luua rahvuskultuuri huvides omavalitsus-asutusi vähemusrahvuste kultuurautonoomia seaduses sätestatud tingimustel ja korras. **RKI, KK**

Paragrahv 51. Igaühel on õigus pöörduda riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole eesti keeles ja saada eestikeelseid vastuseid. Paikkondades, kus vähemalt pooled püsielanikest on vähemusrahvusest, on igaühel õigus saada riigiasutustelt ja kohalike omavalitsustelt ning nende ametiisikutelt vastuseid ka selle vähemusrahvuse keeles. **KK**

Paragrahv 52. Riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste asjaajamisekeel on eesti keel. Paikkondades, kus elanike enamiku keel ei ole eesti keel, võivad kohalikud omavalitsused seaduses sätestatud ulatuses ja korras kasutada sisemise asjaajamisekeelena selle paikkonna püsielanike enamiku keelt. Võõrkeelte, sealhulgas vähemusrahvuste keelte kasutamise riigiasutuses ning kohtu- ja kohtueelses menetluses sätestab seadus. **KK, RKI**

Paragrahv 57. Hääleõiguslik on Eesti kodanik, kes on saanud kaheksateist aastat vanaks. **KK**

Paragrahv 104. Ainult Riigikogu koosseisu hääaltenamusega saab vastu võtta ja muuta järgmisi seadusi:

- 1) Kodakondsuse seadus. **KK**
- 10) Vähemusrahvuste kultuurautonoomia seadus. **KK, RKI**

2) Keeleseadus

Vastu võetud 21.02.1995, jõustunud 01.04.1995. Riigikogu seadus nr 512

Paragrahv 1. Eesti keele staatus.

- 1) Eesti riigikeel on eesti keel. **MKK, KK, RKI**

Paragrahv 2. Võõrkeel.

- (1) Iga muu keel peale eesti keele on käesoleva seaduse mõttes võõrkeel. **RKI**
- (2) Vähemusrahvuse keel on võõrkeel, mida vähemusrahvusest Eesti kodanikud on Eestis põliselt kasutanud emakeelena. **KK, RKI**

Paragrahv 5. Eesti keele oskuse ja kasutamise nõuded [09.02.1999].

- (2) Avalikud teenistujad ning valitsusasutuste hallatavate riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste töötajad, samuti avalik-õiguslike juriidiliste isikute ja nende asutuste töötajad peavad oskama ja kasutama eesti keelt tasemel, mis on vajalik teenistuskohustuste või tööülesannete täitmiseks. **KK**

Paragrahv 5¹. Eesti keele tasemeeksam.

- (1) Eesti keele oskust hindavad eesti keele tasemeeksamil riiklikud eksamikomisjonid. Riiklike eksamikomisjonide koosseisu kinnitab ja eesti keele tasemeeksami läbiviimise korra kehtestab haridusminister määrusega. **KK, MKK**
- (2) Võõrkeelse põhikooli ja gümnaasiumi eesti keele lõpueksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamise tingimused kehtestab haridusminister. Kodakondsuse taotleja eesti keele eksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamise tingimused kehtestab Vabariigi Valitsus. **KK, MKK**
- (2¹) Põhihariduse baasil kutsekeskharidust omandavate muu õppekeelega õppegruppide lõpetajate eesti keele riigieksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamise tingimused kehtestab haridusminister. [13.06.2001] **MKK, KK**
- (3) Eesti keele tasemeeksamit ei pea sooritama isikud, kes on omandanud põhi-, kesk-, keskeri- või kõrghariduse eesti keeles. **MKK, KK**
- (4) Eesti keele tasemeeksamit sooritada soovivatel isikutel on õigus saada Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud ulatuses ja korras tasuta eesti keele tasemeeksami eelseid konsultatsioone, mille kulud kaetakse riigieelarvest. **KK**
- (5) Eesti keele tasemeeksami sooritanud isikule väljastatakse eesti keele oskuse tunnistus, mille vormi kinnitab Vabariigi Valitsus.

(RK s 09.02.99 nr. 20 jõust.01.07.99 – RT I 1999, 16,20). **KK**

Paragrahv 6. Hariduse omandamine eesti ja võõrkeeles.

Riigiasutused ja kohalikud omavalitsused tagavad seaduses ettenähtud korras eesti keelse hariduse omandamise võimaluse kõigis neile kuuluvates õppeasutustes, samuti võõrkeelse hariduse omandamise võimaluse seaduses ettenähtud korras. **MMK, RKI**

Paragrahv 10. Vähemusrahvuse keele kasutamise õigus.

- (1) Omavalitsusüksuses, kus vähemalt pooled püsielanikud on vähemusrahvusest, on igaühel õigus saada vastava omavalitsusüksuse territooriumil tegutsevatest riigiasutustelt ja vastavalt kohalikult omavalitsuselt ning nende ametnikelt vastuseid eesti keeles antavate kõrval ka selle vähemusrahvuse keeles. **KK**

Paragrahv 11. Vähemusrahvuse keele kasutamine asjaajamiskeelena.

Omavalitsusüksuses, mille püsielanike enamiku keel ei ole eesti keel, võib kohaliku omavalitsuse sisemise asjaajamise keelena vastava kohaliku omavalitsuse volikogu ettepanekul ja Vabariigi Valitsuse otsusel kasutada eesti keele kõrval omavalitsusüksuse püsielanike enamiku moodustava vähemusrahvuse keelt. **KK**

Paragrahv 14. Vähemusrahvuse kultuuriomavalitsuse keel

- (1) Vähemusrahvuse kultuuriomavalitsus võib sisemise asjaajamise keelena kasutada oma vähemusrahvuse keelt. **RKI, KK**
- (2) Kultuuriomavalitsuse suhtlemine nii riigiasutuste kui ka nende kohalike omavalitsustega, kus sama vähemusrahvuse keel pole sisemise asjaajamise keelena kasutusel, toimub eesti keeles. **KK**

3) Kodakondsuse seadus

Vastu võetud 19.01.1995, jõustunud 01.04.1995. Riigikogu seadus nr 484

Paragrahv 2. Eesti kodakondsuse omandamine, saamine, taastamine ja kaotamine. **KK**

- (1) Eesti kodakondsus:
  - 1) omandatakse sünniga. 2) saadakse naturalisatsiooni korras.
  - 3) taastatakse isikule, kes on kaotanud Eesti kodakondsuse alaealisena
  - 4) kaotatakse Eesti kodakondsusest vabastamise, selle äravõtmise või mõne muu riigi kodakondsuse vastuvõtmisega.

Paragrahv 6. Tingimused Eesti kodakondsuse saamiseks. **KK**

Välismaalane, kes soovib saada Eesti kodakondsust, peab:

- 1) olema vähemalt 15-aastane;
- 2) olema viibinud alalise elamisloa alusel Eestis vähemalt viis aastat enne Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduse esitamise päeva ja üks aasta pärast sooviavalduse registreerimisele järgnevat päeva
- 3) oskama eesti keelt vastavalt käesoleva seaduse paragrahvis 8 sätestatud nõuetele;
- 4) tundma Eesti Vabariigi põhiseadust ja kodakondsuse seadust vastavalt käesoleva seaduse paragrahvis 9 sätestatud nõuetele;
- 5) omama legaalset püsivat sissetulekut, mis tagab tema ja tema ülalpeetavate äraelamise;
- 6) olema lojaalne Eesti riigile;
- 7) andma vande: "Taotledes Eesti kodakondsust, tõotan olla ustav Eesti põhiseaduslikule korrale."

Paragrahv 8. Eesti keele oskuse nõuded ja hindamine. **KK**

- (1) Eesti keele oskus käesoleva seaduse mõistes on eesti üldkeele igapäevaeluks vajalik oskus.
- (2) Eesti keele oskuse nõuded on järgmised:
  - 1) kuuldu mõistmine (ametlik avaldus ja teadaanne; ohu- ja hoiatusteated, uudised, sündmuste kirjeldused ja nähtuste seletused)
  - 2) kõnelemine (vestlus ja jutustus; küsimuste, seletuste, oletuste ja käskude esitamine; arvamuse avaldamine; soovide väljendamine)
  - 3) loetu mõistmine (ametlik avaldus ja teadaanne; avalik teade, uudis, näidisevorm, ajakirjanduslik artikkel, sõnum, kataloog, kasutusjuhend, liiklusteave, küsitlus, protokoll, eeskiri);
  - 4) kirjutamine (avalduse, volituse, seletuskirja, eluloo kirjutamine; ankeedi, elukondliku blanketi, testi täitmine).
- (3) Eesti keele oskust hinnatakse eksamil. Eksami läbiviimise korra kehtestab Vabariigi Valitsus.
- (4) Eksami sooritanud isikule antakse vastav tunnistus.
- (5) Eksamit ei pea sooritama isik, kes on omandanud eesti keeles põhi-, kesk- või kõrghariduse. **MKK, KK**

Paragrahv 9. Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise nõuded ja hindamine. **KK**

- (1) Isik, kes soovib saada Eesti kodakondsust, peab tundma:
  - 1) Eesti riigikorra põhialuseid, mis on sätestatud Eesti Vabariigi põhiseaduse I ja III peatükis;
  - 2) igaühe põhiõigusi, vabadusi ja kohustusi, mis on sätestatud Eesti Vabariigi põhiseaduse II peatükis;

- 3) Riigikogu, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse ja kohtu pädevust vastavalt Eesti Vabariigi põhiseadusele;
- 4) Eesti kodakondsuse omandamise, saamise, taastamise ja kaotamise tingimusi ning korda vastavalt kodakondsuse seadusele.
- (2) Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmist hinnatakse eksamil, mis toimub eesti keeles. Eksami läbiviimise korra kehtestab Vabariigi Valitsus.
- (3) Eksami sooritanud isikule antakse vastav tunnistus.

Paragrahv 12. Eesti kodakondsuse saamiseks esitatavad dokumendid. **KK**

- (1) Isik esitab Eesti kodakondsuse saamiseks omakäeliselt eesti keeles kirjutatud sooviavalduse, milles on märgitud:
  - 1) ees- ja perekonnanimi;
  - 2) andmed ees- ja perekonnanime muutmise kohta;
  - 3) sünniaeg ja -koht;
  - 4) emakeel;
  - 5) kodakondsus;
  - 6) elukoht;
  - 7) ustavusvanne vastavalt käesoleva seaduse paragrahv 6 punktile 7;
  - 8) allkiri.

Isik esitab lisaks sooviavaldusele:

- 1) kaks fotot (4×5 cm);
  - 2) isikut ja kodakondsust tõendavad dokumendid;
  - 3) dokumendi, mis tõendab, et isik viibib Eestis vastavalt käesolevas seaduses sätestatud tingimustele;
  - 4) omakäeliselt eesti keeles kirjutatud elulookirjelduse, milles on märgitud taotleja teenistuskäik, Eestisse elama asumise aeg ja asjaolud, temaga koos saabunud isikud, taotleja perekonnaseis ja selle muudatused Eestis elamise ajal, kõik senised elukohad Eestis, andmed lähedaste sugulaste kohta, samuti seosed välisriikide sõjaväe-, luure- ja julgeolekuorganisatsioonidega; Eestis sündinul lisaks vanemate Eestisse elama asumise aeg ja asjaolud;
  - 5) haridust ja teenistuskäiku tõendavad dokumendid;
  - 6) tõendi legaalse püsiva sissetuleku kohta;
  - 7) eesti keele oskuse tunnistuse vastavalt käesoleva seaduse paragrahvile 8 või eestikeelse põhi-, kesk- või kõrghariduse omandamist tõendavad dokumendid;
- MKK**
- 8) Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seadusetundmise tunnistuse vastavalt käesoleva seaduse paragrahvile 9;
  - 9) riigilõivu tasumise kviitungi.

Paragrahv 13. Alaealisena Eesti kodakondsuse saamine. **KK, MKK, RKI**

- (4) Alla 15-aastane alaealine, kes on sündinud Eestis pärast 1992. aasta 26. veebruari, saab Eesti kodakondsuse naturalisatsiooni korras, kui:
  - 1) seda taotlevad temale vanemad, kes sooviavalduse esitamise hetkeks on elanud Eestis seaduslikult vähemalt viis aastat ja keda ükski riik ei pea kehtivate seaduste alusel oma kodanikuks;
  - 2) seda taotleb temale teda üksi kasvatav vanem või lapsendaja, kes sooviavalduse esitamise hetkeks on elanud Eestis seaduslikult vähemalt viis aastat ja keda ükski riik ei pea kehtivate seaduste alusel oma kodanikuks.

- (5) Alla 15-aastane alaealine, kellele vastavalt käesoleva paragrahvi 4. lõikele taotletakse Eesti kodakondsust, peab viibima püsivalt Eestis ning ükski riik ei või olla pidanud teda kehtivate seaduste alusel oma kodanikuks.
- (6) Käesoleva paragrahvi 4. lõikes sätestatud määratlus isikutest, keda ükski riik ei pea kehtivate seaduste alusel oma kodanikuks, hõlmab ka isikuid, kes olid enne 1991. aasta 20. augustit NSV Liidu kodanikud ja keda ükski muu riik ei ole pidanud kehtivate seaduste alusel oma kodanikuks. [08.12.1998]

Paragrahv 31. Eesti kodakondsuse saamine enne käesoleva seaduse jõustumist kehtinud korras [08.12.1998] **KK(1)** Välismaalane, kes esitas nõutavad dokumendid Eesti kodakondsuse saamiseks enne käesoleva seaduse jõustumist kehtinud korras, saab Eesti kodakondsuse dokumentide menetlusse võtmisel kehtinud tingimustel ja korras.

- (2) Enne käesoleva seaduse jõustumist alusetult Eesti kodaniku passi saanud isiku avaldus Eesti kodaniku passi saamiseks loetakse Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduseks varem kehtinud kodakondsuse seaduse § 6 või § 7 punkti 1 alusel, kui ta esitab Vabariigi Valitsuse kehtestatud korras kirjaliku taotluse ja varem kehtinud seaduse §-s 6 või § 7 punktis 1 sätestatud nõuete täitmist tõendavad dokumendid, kusjuures eesti keele tundmist hinnatakse käesoleva seaduse §-s 8 kehtestatud tingimustel ja korras
- (3) Käesoleva paragrahvi 2. lõiget rakendatakse ka isiku suhtes, keda pärast käesoleva seaduse jõustumist on alusetult loetud Eesti kodanikuks 1. lõikes nimetatud isiku järgi.
- (5) Käesolevas paragrahvis nimetatud isikule ei anta Eesti kodakondsust, kui tema suhtes tuvastatakse käesoleva seaduse § 21 1. lõikes nimetatud asjaolu.

Paragrahv 33. Dokumentide vastuvõtmise eritingimused ja aja arvestamine.

Enne 1990. aasta 1. juulit Eestisse asunud isiku suhtes, kes taotleb Eesti kodakondsust, ei rakendata käesoleva seaduseparagrahv 6 punktis 2 sätestatud alalise elamisloa aluselelamise nõuet, kui ta viibib püsivalt Eestis välismaalasteseaduses (RT I 1993, 44, 637; 1994, 41, 658) sätestatud tingimustel.

4) Välismaalasteseadus

Vastu võetud 08.07.1993, jõustunud 12.07.1993. Riigikogu seadus nr 157

Paragrahv 1. Reguleerimisala

Käesolev seadus reguleerib välismaalaste Eestisse saabumise, Eestis viibimise, elamise ja töötamise ning välismaalaste õigusliku vastutuse aluseid.

Paragrahv 3. Välismaalane.

- (1) Välismaalane on käesoleva seaduse mõistes isik, kes ei ole Eesti kodanik. **KK, MKK, RKI**

Paragrahv 5. Välismaalase õigused ja kohustused.

- (1) Eestis viibivale välismaalasele tagatakse Eesti kodanikuga võrdsed õigused ja vabadused, kui põhiseaduses, käesolevas ja muudes seadustes või Eesti välislepingutes ei ole sätestatud teisiti. **KK**
- (2) Välismaalasele kindlustatakse rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normidest ja rahvusvahelistest tavadest tulenevad õigused ja vabadused. **KK**

- (3) Eestis viibiv välismaalane on kohustatud järgima Eesti põhiseaduslikku korda ning täitma Eesti õigusakte. **KK**

Paragrahv 12. Elamisloa andmise alused.

- 1) Elamisluba ei anta ega pikendada välismaalasele;
- 2) kes ei järgi põhiseaduslikku korda ning ei täida Eesti seadusi; **KK**
- 3) kelle tegevus on olnud või on või on põhjendatud alus arvata, et see on olnud või on suunatud Eesti riigi ja tema julgeoleku vastu; **KK**
- 4) kes on õhutanud või õhutab või on põhjendatud alus arvata, et ta on õhutanud või õhutab rahvuslikku, rassilist, usulist või poliitilist vihkamist või vägivalda; **KK**

5) Vähemusrahvuste kultuuriautonomia seadus

Vastu võetud 26.10.1993.

Paragrahv 1.

Vähemusrahvuse kaesoleva seaduse mõttes käsitletakse Eesti kodanikke, kes – elavad Eesti territooriumil; omavad kauaaegseid, kindlaid ja kestvaid sidemeid Eestiga; erinevad eestlastest oma etnilise kuuluvuse, kultuurilise omapära, religiooni või keele poolest; on ajendatud soovist üheskoos alal hoida oma kultuuritavasid, religiooni või keelt, mis on aluseks nende ühisele identiteedile. **KK, RKI**

Paragrahv 2.

- (1) Vähemusrahvuse kultuuriautonomia kaesoleva seaduse mõttes on vähemusrahvuse kuuluvate isikute õigus moodustada kultuuriomavalitsusi neile põhiseadusega antud kultuurialaste õiguste teostamiseks. **RKI**
- (2) Vähemusrahvuse kultuuriomavalitsusi võivad moodustada saksa, vene, rootsi ja juudi vähemusrahvusest isikud ja nendest vähemusrahvustest isikud, kelle arv on üle 3000. **RKI**

Paragrahv 3.

- (1) Vähemusrahvuse kuuluval isikul on õigus säilitada oma etniline kuuluvus, kultuuritavad, emakeel ja usutunnistus. **RKI**

Paragrahv 6.

Vähemusrahvuse kultuuri- ja haridusasutuste ning usukoguduste tegevusest võivad osa võtta Eestis elavad välismaalased, kuid nad ei saa valida ega olla valitud või määratud kultuuriomavalitsusasutuste juhtorganitesse. **KK, RKI**

Paragrahv 24.

Kultuuriomavalitsusasutused on:

- 1) rahvuskeelsed või rahvuskultuuri süvaõppega õppeasutused (koolieelsed lasteasutused ja koolid); **MKK, RKI**
- 2) rahvuskultuuriasutused; **KK, RKI**
- 3) rahvuskultuuri ettevõtted ja kirjastused; **KK, RKI**
- 4) rahvuslikud hoolekandeesutused. **RKI**

6) Põhikooli ja Gümnaasiumiseadus

Vastu võetud 15.09.1993. Riigikogu seadus nr 168

Paragrahv 9.

- 1) Koolis on õppekeeleks eesti keel. Põhikooli õppekeeleks võib olla muu keel, kusjuures munitsipaalkooli puhul teeb vastava otsuse kohaliku omavalitsuse volikogu, riigikooli puhul Haridusministeerium. (RK s 26.06.96 nr. 207 jõust.26.07.96 – RT I 1996, 49, 953). **MKK**
Munitsipaalkooli gümnaasiumiastmes ja munitsipaalkooli gümnaasiumiastme üksikutes klassides võib õppekeeleks olla mis tahes keel.
Kooli arengukavas tuleb määrata eesti keelele üleminekuks vajalikud ja võimalikud meetmed muukeelses gümnaasiumis **MKK**
- 2) Koolis või klassis, kus õpe ei toimu eesti keeles, on eesti keele õpe 3. klassist alates kohustuslik. **MKK, RKI**

Paragrahv 17.

Eestis elava välisriigi kodaniku ja kodakondsuseta isiku laps, välja arvatud välisriigi esindaja laps, on koolikohustuslik. **RKI, MKK, KK**

Paragrahv 52.

- 1) Muukeelse põhikooli õppekava ja koolikorraldus peavad aastaks 2007 tagama kõigile põhikooli lõpetajatele eesti keele oskuse tasemel, mis võimaldab jätkata õpinguid eesti keeles.
- 2) Riigi- ja munitsipaalgümnaasiumides alustatakse üleminekut eestikeelsele õppele hiljemalt 2007/2008. õppeaastal.[10.09.1997]. **MKK**
- 3) "Eesti õppekeeleaga koolide õpilastele, kelle emakeel ei ole eesti keel, luuakse piirkondlikke iseärasusi ja kooli õppekava arvestavad tingimused oma emakeele õppimiseks ja rahvuskultuuri tubdmaõppimiseks eesmärgiga säilitada oma rahvuslik identiteet". **RKK, MKK**

7) Haridusseadus

Vastu võetud 23.03.1992, jõustunud 30.03.1992.

Paragrahv 4. Haridussüsteemi korralduse põhimõtted

- (2) Eesti territooriumil tagavad riik ja kohalikud omavalitsusüksused võimaluse omandada avalikes haridusasutustes ja ülikoolides eestikeelne haridus kõigil haridustasemetel. **RKI, MMK**
- (3) Eesti Vabariik tagab eesti keele õpetamise kõigis muukeelsetes koolides. **MMK**

Paragrahv 7. Kohalike omavalitsusüksuste pädevus.

Kohalikud omavalitsusüksused:

- 1) kavandavad oma halduspiirkonna hariduse arengu programme ja viivad neid ellu;
- 2) asutavad, reorganiseerivad ja sulevad õigusaktides ettenähtud korras munitsipaalaridusasutusi ning registreerivad oma halduspiirkonnas asutatud haridusasutusi. **MMK**

Paragrahv 11. Üldharidus

Üldharidus on teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ning käitumisnormide süsteem, mis võimaldab inimesel kujuneda pidevalt arenevaks isiksuseks, kes on suuteline elama väärikalt, austama iseennast, oma perekonda, kaasinimesi ja loodust, valima ning omandama talle sobivat elukutset, tegutsema loovalt ning kandma kodanikuvastutust. **KK**

Paragrahv 34¹. Riigikeeleõpetaja

Eesti keele õpetamise tagamiseks kõigis muukeelsetes avalikes õppeasutustes ja muukeelsetes õpperühmades seab Vabariigi Valitsus sisse riigikeeleõpetaja staatuse ja selle omistamise korra. (RK s 04.11.97 jõust.30.11.97 – RT I 1997, 81, 1365). **RKI, KK**

HARIDUSALASED RAKENDUSAKTID, MÄÄRUSED NING EELNÕUD

1) Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava

Vabariigi Valitsuse 25. jaanuari 2002. a määrus nr 56

Paragrahv 3. Riikliku õppekava lähtealus.

- 2) Eesti kool seisab eesti rahvuse ja kultuuri säilimise ja arengu eest, toetab Eestis elavate rahvusvähemuste kultuurilist identiteeti, Eestis elavate rahvaste vastastikust mõistmist ja koostööd ning arvestab Eesti suundumust integreeruda Euroopas. **RKI, MKK**

*Paragrahv 4. Kooli õppe- ja kasvatusesmärgid. **MKK***

Kooli õppe ja kasvatuses üldesmärk on isiksuse kujunemine, kes:

- 1) suhtub heasoovlikult kaasinimestesse, austab nende vabadust ja väärikust;
- 2) soovib ja oskab teha konstruktiivset koostööd;
- 3) toetab aktiivselt ühiskonna demokraatlikku arengut;
- 4) austab ja järgib seadusi, on teadlik oma kodanikukohustustest ja -vastutusest; **KK**
- 5) tunneb end oma rahva liikmena, kodanikuna, tunneb end seotuna Euroopa ja kogu inimkonnaga; **RKI**
- 6) tunneb ja austab oma rahva kultuuri, omab ettekujutust ja teadmisi maailma eri rahvaste kultuuridest, suhtub neisse eelarvamustevabalt ning lugupidavalt; **RKI**
- 7) hoiab loodust, elab ja tegutseb keskkonda ning loodusressursse säästes;8) usaldab ennast, on väärikas ja enesekriitiline;
- 9) tunneb end vastutavana oma elukäigu eest;
- 10) juhindub oma valikutes ja tegudes eetika alusväärtustest: inimelu pühadus, vägivallast hoidumine, vabadus, õiglus, ausus, vastutus;
- 11) on tundlik esteetiliste väärtuste suhtes, kujundab oma ilumeelt;
- 12) väärtustab terveid eluviise, arendab oma vaimu ja keha;
- 13) mõtleb süsteemselt, loovalt ja kriitiliselt, on avatud enesearendamisele;
- 14) püüab mõista asjade tähendust, nähtuste põhjusi ja seoseid, on motiveeritud õppima ja oskab õppida;
- 15) tuleb toime muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas;
- 16) mõistab töö vajalikkust inimeste ja ühiskonna arengus; on valmis otsima endale sobivat tööd.

Paragrahv 16. I kooliastmel taotletavad üldpädevused.

- 10) tunneb ja austab oma kodupaika, kodumaad, riiki, Eesti riikluse sümboleid ja nendega seostuvaid käitumisreegleid; teab oma rahvuslikku kuuluvust, suhtub oma rahvusesse lugupidavalt; **KK, RKI**

Paragrahv 19. II kooliastmel taotletavad üldpädevused.

- 8) tunnetab end oma rahvuse liikmena, oma riigi kodanikuna; **KK, RKI**
- 9) suhtub lugupidavalt teistesse rahvastesse ja nende kultuuridesse; **MKK**

Paragrahv 22. III kooliastmel taotletavad üldpädevused.

- 3) on oma riigi lojaalne kodanik, omab põhiteadmisi ühiskonnast ning riiklusest, nende toimimisest, kodanikuõigustest ja -kohustustest; teab, et seaduste mittemtundmine ei vabanda õiguserikkumist; **KK**
- 5) väärtustab maailma kultuurilist mitmekesisust, oma rahvust ja kultuuri teiste rahvuste ning kultuuride seas; **MKK, RKI**
- 6) väärtustab kultuuri ja inimese loovust, oskab hinnata kunsti ja soovib end kunstivahendite abil väljendada; **MKK**

Paragrahv 25. Gümnaasiumis taotletavad üldpädevused.

- 3) on seaduskuulekas, käitub väärikalt, järgib inimõigusi ja Eesti Vabariigi seadusi; **KK**
- 4) on kujundanud oma kodanikupositiooni, tunnetab end dialoogivõimelise ühiskonnaliikmena Eesti, Euroopa ja globaalses kontekstis; **KK**
- 10) väärtustab oma rahvuskultuuri, näeb seda euroopa ja teiste rahvaste kultuuri kontekstis; **RKI, MKK**

Paragrahv 26. Kooliõppekava koostamise alused.

(7) Kooliõppekava ülesanne on toetada kõigi õpilaste integreerumist Eesti ühiskonnas, arvestades nende erivajadusi, päritolumaa kultuuritraditsioone ning õpilaste rahvuslikku identiteeti. **MKK, RKI**

Eesti keele õppekava (Vene või muu õppekeelega koolile)

1. Eesti keel vene või muu õppekeelega koolis

1.1. Eesti keele õpetusega vene õppekeelega üldhariduskoolis taotletakse, et gümnaasiumi lõpuks saavutab õpilane keeleoskuse taseme, mis võimaldab tal keelekeskkonnas iseseisvalt toimida ning haridusteed eestikeelses õppeasutuses jätkata. Keeleõpe avardab ning rikastab õpilase mina- ja maailmapilti, kujundab identiteeti, arendab isiksuse omadusi ning kujundab üldisi ning ainespetsiifilisi õpioskusi. **MKK, RKI**

1.2. Eesmärgi saavutamisel on oluline õpilase tahe oma keeleoskust pidevalt arendada. Eesti keele õppimise käigus omandab õpilane keeleoskusega rööbiti teadmisi Eesti kultuurist ja riigist; suhestub ümbritseva elu- ja kultuurikeskkonnaga. Saadud teadmised ja vahetu osalemine ühiskonnaelus ning kultuuris on eelduseks isiksuse kergeks ja komplikatsioonideta adapteerumiseks Eesti ühiskonda. Samas annab reaalse keelekeskkonna olemasolu võimaluse õpetada eesti keelt ka tunniväliselt, tegelikus keelekeskkonnas. **RKI, MKK**

2. Õppe-eesmärgid MKK, RKI

Eesti keele õpetusega taotletakse, et õpilane: saavutab keeleoskuse taseme, mis võimaldab erinevates olukordas eesti keeles suhelda ning oma keeleoskust iseseisvalt täiendada; omandab olulisemad õigekeelsusjuhised ja rakendab neid

teadlikult kõnes ja kirjas; teadvustab Eesti kultuuriruumi tundmise vajadust; huvitub Eesti kultuurist; arendab tundlikkust suhtlemise mitteverbaalsete aspektide suhtes; arendab oskust väljendada enese ja rühma seisukohti; õpib kirjutama isiklikku kirja ja lühikest tarbekirja ning esitama oma mõtteid lühikirjandis; õpib hankima vajalikku teavet sõnaraamatutest, käsiraamatutest ja muudest eestikeelsetest infoallikatest; õpib iseseisvalt lahendama ülesandeid ja korraldama oma õpitegevust; õpib koostöös teistega lahendama ülesandeid ja olema sealjuures viisakas, siiras, abivalmis ja teisi austav, kuulama tähelepanelikult ja esitama vajadusel täpsustavaid küsimusi, vältima agressiivsust, hindama enda ja teiste panust.

2. Ajaloo õppekava põhikoolis ja gümnaasiumis

1.3. Õppekava üks põhinõudeid on õpilase arendamine. Valmis teadmiste vahendamine on asjakohane ülevaateteemade puhul. Peamine on aga õppimine, kus õppija peab õpikuteksti, ajalehe või ajakirja artikli, algallika või muu materjali põhjal looma endale ise ajaloopildi, tegema järeldusi, väljendama oma arvamust ühe või teise ajaloosündmuse või nähtuse kohta. Ajaloo probleemide lahendamise käigus tekivad uued oskused, rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriline identiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, avardub õpilase isiklik maailm. **RKI, MKK, KK**

3. Inimeseõpetuse ainekava 1–3 klassile

1.1. I kooliastme teemade valikul on lähtunud printsiibist lähemalt kaugemale. I kooliastmes on otstarbekas alustada emotsionaalsel tasandil isamaalist kasvatust; inimestevaheliste erinevuste käsitlemist väärtuste, mitte puudustena; tervislike eluviiside väärtustamist ja sellega seonduvaid konkreetseid harjumusi. Seega juhatab õpetus I kooliastmes sisse nii inimese- kui ka ühiskonnaõpetuse algtõdedesse. Tutvustatakse põhimõisteid ja õpitakse neid kasutama. **KK, MKK**

2.7. *Eestimaa meie koduna*. Küla. Vald. Linn. Maakond. Riik ja selle kaitse. Seadused kui ühiskonnaelu reeglid. Eesti Vabariigi ja kodukoha sümbolid. Riigikogu. Valitsus. President. Eestimaa rikkus: loodus, inimesed, kultuur, haridus. Elukutsed. Kodukoha ja Eesti riigi tuntud inimesed. Tavad, pühad ja kombed. Eesti vähemusrahvused. Naaberriigid. Meie välismaal ja teised meie hulgas. Sallivus erinevate kultuuride ja rahvuste suhtes. **MKK, KK, RKI**

4. Ühiskonnaõpetuse ainekava 4.–6. klassile

2.1. Kellest koosneb ühiskond. Lapsed ja täiskasvanud. Mehed ja naised. Erinevatest rahvustest inimesed. Erinevate huvide ja vajadustega inimesed. Õigus erineda. Tolerantsus. Kuidas ühiskond muutub ja täieneb – demograafilised protsessid. Milline on meie (Eesti) ühiskonna kujunemislugu ja tänane koosseis? Eesti ühiskonna mitmekultuurilisus. Inimese identiteet. Rahvas, isamaa ja kodumaa. Rahvussümboolika ja riiklik sümboolika. Kohalikud kogukonnad. **RKI, MKK**

5. Ühiskonnaõpetuse ainekava 7.–9. klassile

Õpetajad peaksid III kooliastmes pöörama tähelepanu meie ühiskonna integratsiooniprobleemidele ning soodustama aineõpetuse kaudu Eesti elanikkonna sotsiaalse adaptatsiooni protsessi. Kes on Eesti ühiskonna liikmed; mida tähendab Eestis elades olla Eesti kodanik, mida mõne teise riigi kodanik; mida tähendab tänases Eestis mõiste *isamaa* jms – kõik need on meie riikluse arengu käigus üles kerkinud või teisenenud küsimused, millele lähenemine nõuab pedagoogilist takti ja kodanikupositsiooni. **KK**

6. Ühiskonnaõpetus põhikoolis ja gümnaasiumis

- 1.2. Ühiskonnaõpetus on õppeaine, mis aitab õpilasel kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ühiskonnaliikmeks. Aine vahendusel kujundatakse õpilase sotsiaalseid pädevusi, rõhutatakse demokraatia põhimõtete väärtustamist, tolerantsust, ühiskonnaelu eetilistust ja kodumaa-armastuse põhimõtet. **KK**
- 1.6. Õppesisu ja -meetodite valikul arvestab ühiskonnaõpetus eakohasuse printsiipi, Eesti ühiskonna arengut, rahvusvahelisi printsiipe, spetsiifilisi integratsiooni-küsimusi ning nende lahendamise riiklikke prioriteete. **MKK**
- 1.7. Eesmärkide saavutamisel nähakse ühiskonnaõpetuse kui pedagoogilise protsessi komponentidena: teadmiste vahendamist poliitilistest ja majandusteooriatest, -süsteemidest, -struktuuridest ning protsessidest, inimestevahelisest suhtlemisest, rahvusvahelisest elust; • demokraatlike tõekspidamiste kujundamist, nagu õiglus, võrdsus, vastutustunne, vabadus, mitmekesisus, tolerantsus ja privaatsus; **KK, MKK**, intellektuaalsete oskuste kujundamist: oskus koguda teavet, õppida, langetada otsuseid, vaadelda probleeme ja olukordi erinevatelt positsioonidelt; osalusoskuste kujundamist: omandatud teadmisi, tõekspidamisi ja mõtlemis- oskust kasutatakse selleks, et olla koostöövõimeline, määratleda enda kuuluvus mingisse rühma, olla kompromissivõimeline ja salliv, tulla toime erinevates elusituatsioonides; kodanikuosaluseks valmisoleku kujundamist: informeeritus ümbritsevas elus toimuvast, oma seisukoha kujundamine, oskus ja tahe olukorrale vastavalt käituda. **KK**
- 1.8. Ühiskonnaõpetuse protsess ja resultaat ongi see, et iga õpilane jõuab kodanikuosaluseni, toetudes teadmistel ja isiklikel tõekspidamistel rajanevatele intellektuaalsetele ja osalusoskustele. Õpetaja ülesanne on õppetöö vastav meetodiline ja didaktiline korraldamine. **KK**

Õpitulemused **KK**

Gümnaasiumi lõpetaja: tunneb kaasaja ühiskonna kujunemise põhijooni, kaasaja ühiskonna struktuuri ning korralduspõhimõtteid; omab ülevaadet kaasaegse majanduse toimetehhanismidest; teab olulisi rahvusvahelisi organisatsioone; oskab iseloomustada riikidevahelise poliitilise, majandusliku ja kultuurilise suhtlemise põhimõtteid, nüüdisaegseid sotsiaalpoliitilisi süsteeme, kaasaja maailma põhiprobleeme ja arengutendentse; tunneb demokraatia reegleid, inim- ja kodanikuõigusi, Eesti Vabariigi põhiseadust ja «Kodakondsuse seadust» ning teisi olulisemaid õigusakte; oskab adekvaatselt määratleda oma kohta ja võimalusi kaasaja maailmas, töötada ja elada turumajanduslikus ühiskonnas, osaleda ühiskonnaelus, kaitsta oma huve ja õigusi; oskab koguda massimeediast sotsiaalpoliitilist ja majanduslikku teavet, seda kriitiliselt hinnata, süstematiseerida ja kasutada.

2) Ühiskonnaõpetus gümnaasiumile- laiendatud, uus ainekava

Kodanikuõpetuse ainenõukogu soovitused. KK

Kodaniku-teadmisi esitatakse Eesti põhi- ja keskkariduse riiklikus õppekavas nii vastavate teemade kui ka iseseisvate õppeainetena (kodanikuõpetus III kooliastmel ja ühiskonnaõpetus gümnaasiumis). kodanikuõpetus ei ole õpetamise lineaarne protsess teljel õpetamine- hindamine. See on rohkem küsimus otsese praktika ja (vahel vastu-rääkiva) kogemuse kujutamisest interpreteerituna ja selgitatuna läbi tähenduste süsteemi, mis koosneb erinevatest allikatest kerkinud kontseptsioonidest ja väärtustest. integratiivne üle- õppekavaline õpetus, kodanikuharidus teiste õppeainete kaudu, mis teeb kodaniku kujundamise eest. Kodanikuõpetuse ainenõukogu soovib käeolevas materjalis esitatud termineid kasutada järgmises tähenduses:

Kodanikukasvatus – ühiskondlik protsess, mis realiseerub igapäevaelu eri tasanditel meedia, suhtluse ja juhtimistegevuse kaudu. Suunatud kodanikukasvatus aitab kaasa ühiskonna integratsioonile ja tolerantsuse kujunemisele.

Kodanikuharidus – üldhariduskooli sotsiaalainete ja täiskasvanukoolituse valdkond, mille kaudu kujundatakse ühiskonnaliikmete sotsiaalseid oskusi ja vilumusi ning ühiskonnaalaseid teadmisi.

Kodanikuõpetus – kohustuslik kontsentiline aineühik üldhariduskooli nooremas ja keskmises astmes, mis aitab õpilastel omandada teadmisi oma riigi ja ühiskonna korraldusest ning kujundada elementaarseid oskusi selles ühiskonnas toimimiseks.

Ühiskonnaõpetus – kohustuslik õppeaine üldhariduskooli vanemas astmes, mille kaudu antakse õpilastele teadmisi kaasaja maailma toimimisest ja ühiskondlik-poliitilisest korraldusest. Ühiskonnaõpetuse kaudu arendatakse õpilastes oskust analüüsida ja hinnata kaasaja maailmas toimuvaid sotsiaalseid ja ühiskondlik-poliitilisi protsesse ning kujundada käitumist ja hoiakuid, mis vastaksid ühiskonnaelule normidele. Riikliku õppekava rakendamise printsiibiks on osalusdemokraatia. Õppekava väljaarendamisel on oluline osa nii koolil, õpetajal, õpilastel, lastevanematel kui ka kohalikul omavalitsusel. Kooli õppekava koostamisel lähtutakse oma kooli suundumustest. Ainekavade lahtikirjutamisel tuleb arvestada õpilaste ühiskondlikku staatust, rahvuslikku, kultuurilist ja sotsiaalset tausta, järgides samal ajal riikliku õppekava põhimõtteid. **RKI, MMK**

Kodaniku ja Ühiskonnaõpetuse sisu ja eesmärgid. KK

Kodaniku- ja ühiskonnaõpetus on:

- hariduse osa, mis üldhariduskooli tingimustes annab edasi reegleid ja norme, mis puudutavad indiviidi ja ühiskonna suhteid.
- kogum vaba ühiskonna aluspõhimõtetest ja spetsiifilistest näidetest, kuidas neid põhimõtteid realsuses kasutada. Lähtuvalt konkreetsest riigist viitab kodanikuhariduse sisu ka eksisteerivale sotsiaalsele ja õiguslikule süsteemile.
- protsess, mille käigus omandatakse reeglid ja normid, mis puudutavad indiviidi ja ühiskonna suhteid.
- kompleksprotsess, mis eeldab arusaamist demokraatliku ühiskonna funktsioneerimisest ja ülesannetest, mis tulenevad ühiskonnas elamisest.

Kodaniku- ja ühiskonnaõpetuse kursuste ühised eesmärgid on: KK

- valmistada õpilasi ette oma õigusi ja kohustusi tundvateks kodanikeks, kes on valmis aktiivselt ühiskonnaelus osalema, kes oskavad kiiresti muutuv

ühiskonnas orienteeruda, mõistavad nende muutuste olemust, saavad aru nii Eesti rahva ja riigi kui ka iseenda eesmärkidest ja taotlustest kaasaja tsiviliseeritud maailmas

- kujundada oskused – kuidas teha, kuidas olla, kuidas elada ja kuidas saada (kellekski)- kriitiliseks mõtlemiseks, suhtlemiseks, konfliktide rahumeelseks lahendamiseks, teistega arvestamiseks, võimu delegeerimiseks, teiste tegevuse organiseerimiseks, inimõiguste austamiseks, kompromisside tegemiseks jms.;
- kujundada demokraatlikke väärtushoiakuid, mis aitavad teha poliitilisi ja moraalseid otsustusi, annavad juhiseid elamiseks
- edastada põhiteadmised, mis on vajalikud “dešifreerimaks” ühiskonda ja seda maailma, milles me elame;
- edastada põhiteadmisi, mis on vajalikud “dešifreerimaks” ühiskonda ja seda maailma, milles me elame.

3) 2003. aasta riikliku õppekava üldosa projekt ja põhimõtted, lähtealused ja kontseptsioonid

Tartu Ülikool, õppekava arenduskeskus

Üldharidussüsteemi ülesanne ühiskonna seisukohalt on:

- 1) eesti rahvuse ja kultuuri säilimine ja areng, Eestis elavate rahvusvähemuste kultuuriline identiteet, vastastikune mõistmine ja koostöö;
- 2) ühiskonna jätkusuutlikkuse, sidususe, sotsiaalse mobiilsuse toetamine; **MKK, RKI**

II. Õppekava projekt 2003

- 1) Üldhariduskoolil on omapoolne kohustus toetada kodanikuühiskonna arengut, seaduslikkust, sotsiaalset õiglust ja sidusust, eetilist ning jätkusuutlikkust;
- 2) Üldharidusel on omapoolne kohustus toetada eesti keele ja kultuuri arengut, Eestis elavate vähemusrahvuste kultuurilist identiteeti, Eestis elavate rahvaste vastastikust mõistmist ja koostööd.
- 3) Kool, pidades inimese arengut selle terviklikkuses oma kõrgeimaks sihiks ja väärtuseks ning vahendades kultuurikogemust, loob tingimusi inimese enese-loomeks ja -määratluseks; **MKK, KK, RKI**

4) Õpetajate koolituse raamnõuded

Vabariigi valitsuse 22.11.2000 määrus, nr 381

Paragrahv 18. Õpetaja üldpädevusnõuded. MKK

Õpetaja üldpädevusnõuded on:

- 1) aine- või erialane ja didaktiline pädevus;
- 2) oskus kujundada turvalist õpikeskkonda ja arendada õppekava, aidata kaasa õppijate ning õpetajate üksteist toetavate töösuhete kujunemisele;
- 3) oskus leida õppeainetevahelisi seoseid ja realiseerida õppeainetevahelise integratsiooni võimalusi, teha koostööd teiste õpetajatega;
- 4) oskus juhtida õppe- ja kasvatustööd, sealhulgas heterogeenses rühmas, ning nõustada õppijaid ja nende lähedasi;

- 5) teadmised mitmekultuurilise õpikeskkonna probleemidest ja nende lahendamisviisidest;
- 6) oskus kasutada erineva ettevalmistuse, taseme ja vajadustega õppijatele sobivaid õppe- ja hindamismeetodeid;
- 7) suutlikkus märgata arenguhälbeid, sotsiaalseid hälbeid ja väärkohtlemist ning neile adekvaatselt reageerida;
- 8) oskus kujundada inimvõimete ja -toimingute kohast – ergonoomilist õpikeskkonda;
- 9) suhtlus- ja eneseväljendusoskus, eesti keele ja võõrkeelte oskus ning oskus kasutada kaasaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogia võimalusi;
- 10) valmidus suunata õppijaid osalema ühisseisukohtade kujundamises ning esindama ennast, õppeasutust ja õpilaskonda;
- 11) valmidus meeskonnatöökaks ja edasiseks professionaalseks arenguks.

5) EV Põhiseaduse ja kodakondsusseaduse tundmise eksami läbiviimise kord.

Vastu võetud 30.06.2000, jõustunud 09.07.2000. Valitsuse määrus nr 218

Paragrahv 4.

- 6) Eksami kestuseks on 30 minutit. Eksamipileteid on vähemalt 25. Eksami sooritamisel võib kasutada eestikeelset Eesti Vabariigi põhiseadust ja «Kodakondsuse seadust». Eksam sooritatakse kirjalikult. **KK**

*Paragrahv 5. **KK***

- 3) Eksami tulemus teatatakse eksamineeritule eksami toimumise päeval pärast eksami sooritamist kirjalikult allkirja vastu.
- 4) Eksami sooritanud isikule antakse vastav tunnistus
- 5) Kodakondsus- ja Migratsiooniamet säilitab eksamimaterjale viis aastat.

6) Kodakondsuse taotleja eesti keele eksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamise tingimused ja kord.

Vastu võetud 30.06.2000, jõustunud 09.07.2000. Valitsuse määrus nr 219

Paragrahv 1. Kodakondsuse taotleja eesti keele eksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamise tingimused.

- 1) «Kodakondsuse seaduses» sätestatud eesti keele oskuse nõuete täitmiseks peab kodakondsuse taotleja sooritama vastavalt käesolevale määrusele eesti keele tasemeeksami (edaspidi eksam) vähemalt algtasemele.
- 2) Eesti kodakondsuse taotlemisel esitab kodakondsuse taotleja eesti keele oskuse alg-, kesk- või kõrgtaseme tunnistuse.

7) Põhihariduse baasil kutsekeskharidust omandavate muu õppekeelega õppegruppide lõpetajate eesti keele riigieksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamise tingimused

Haridusministri 16.01.2002 määrus nr 13 KK

Paragrahv 1. Põhihariduse baasil kutsekeskharidust omandavate muu õppekeelega õppegruppide lõpetajad sooritavad eesti keele riigieksami vastavalt haridusministri 24. detsembri 2001. a määrusele nr 75 «Põhikooli ja gümnaasiumi lõpueksamite korraldamise ning põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamise tingimused ja kord» (RTL 2002, 3, 28).

Paragrahv 2. Paragrahvis 1 nimetatud riigieksami vähemalt 60-punktilise tulemusega sooritanud õpilasel on õigus saada eesti keele oskuse kesktaseme tunnistus, mille väljastab Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus (edaspidi *Eksamikeskus*) kutseõppeasutuse kaudu.

8) Võõrkeelse põhikooli ja gümnaasiumi eesti keele lõpueksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamise tingimused

Haridusministri 18.02.2002 määrus nr 24 KK

Paragrahv 1. Võõrkeelse põhikooli eesti keele kui teise keele lõpueksam.

Võõrkeelse põhikooli lõpetajal, kes sooritab haridusministri 24. detsembri 2001. a määruses nr 75 «Põhikooli ja gümnaasiumi lõpueksamite korraldamise ning põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamise tingimused ja kord» (RTL 2002, 3, 28; 23, 317) sätestatud eesti keele kui teise keele põhikooli lõpueksami vähemalt 60-punktilise tulemusega, on õigus saada eesti keele oskuse algtaseme tunnistus, mille väljastab Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus (edaspidi *Eksamikeskus*) põhikooli või gümnaasiumi kaudu.

Paragrahv 2. Eesti keele kui teise keele riigieksam

- (1) Isikul, kes sooritab haridusministri 24. detsembri 2001. a määruses nr 75 «Põhikooli ja gümnaasiumi lõpueksamite korraldamise ning põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamise tingimused ja kord» sätestatud eesti keele kui teise keele riigieksami vähemalt 60-punktilise tulemusega, on õigus saada eesti keele oskuse kesktaseme tunnistus, mille väljastab Eksamikeskus.
- (2) Gümnaasiumi ja kutseõppeasutuse õpilasele väljastab Eksamikeskus lõikes 1 nimetatud eesti keele oskuse kesktaseme tunnistuse gümnaasiumi või kutseõppeasutuse kaudu.

Paragrahv 3. Rakendussätted

- (1) 2001/2002. õppeaastal kohaldatakse määruses võõrkeelse põhikooli eesti keele kui teise keele lõpueksami ja eesti keele kui teise keele riigieksami kohta sätestatud haridusministri 24. detsembri 2001. a määruses nr 75 «Põhikooli ja gümnaasiumi lõpueksamite korraldamise ning põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamise tingimused ja kord» sätestatud eesti keele eksamile (vene õppekeele koolidele).
- (2) Haridusministri 2. märtsi 2000. a määrus nr 4 «Võõrkeelse põhikooli ja gümnaasiumi eesti keele lõpueksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamise tingimused» (RTL 2000, 32, 425) tunnistatakse kehtetuks

9) Eesti õppekeelega koolide õpilastele, kelle emakeel ei ole eesti keel, oma emakeele õppimiseks ja rahvuskultuuri tundmaõppimiseks tingimuste loomise kord

Eelnõu. Määrus kehtestatakse Põhikooli ja Gümnaasiumiseaduse paragrahv 52 lõike 3 alusel. MKK

Määrusega sätestatakse eesti õppekeelega koolide õpilastele, kelle emakeel ei ole eesti keel, oma rahvuskultuuri tundmaõppimiseks ja emakeele õppimiseks vajalike tingimuste loomise kord.

Paragrahv 2.

- 1) Kool on kohustatud korraldama vähemalt kahe nädalatunni ulatuses valikainena keeleõpet, kui selleks on kirjaliku avalduse esitanud vähemalt kümme sama emakeelega selle põhikooliklasside õpilaste lapsevanemat

Paragrahv 3.

- 3) Keeleõppe rühma võib moodustada ka erinevate klasside ja koolide õpilastest

Paragrahv 4.

- 1) Kui õpilase emakeel kuulub koolis õpetatavate A- või B-võõrkeelte hulka, võimaldab kool õpilasel emakeelt õppida A-võõrkeelena.

10) Koalitsioonilepe

Keskerakonna ja Reformierakonna vahel sõlmitud kokkulepped MKK

- 6) rakendab meetmeid eesti keele õpetamise parandamiseks venekeelsetes põhikoolides ja gümnaasiumides ning tagab tasuta venekeelse gümnaasiumihariduse ka pärast 2007.aastat;
- 7) toetab noorte huvitegevust huvikoolides ja maakoolides;
- 8) seadustab Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses internaatkooli.

Soovituslikud dokumendid

PROGRAMMID, ARENGUKAVAD KONTSEPTSIOONID

1) Avatud Ühiskonna Instituut

Euroopa Liiduga liitumise seireprogramm. KK, MKK, RK

Senini suuri edusamme saavutamata kitsendab kodakondsusele piiratud juurdepääsu pärand jätkuvalt paljude venekeelsete inimeste õigusi ja võimalusi.

Vastupidiselt algselt planeeritule, ei lõpetata teise astme venekeelse hariduse pakkumist täielikult. EL liitumisprotsess on olnud ja on jätkuvalt jõuks, mis parandab Eesti vähemuste olukorda. Paljud hiljuti sisseviidud juriidilised parandused, nagu näiteks need, mis kergendavad kodakondsuse saamist kodumaad mitteomavatel lastel ja invaliididel, on oma alguse saanud Komisjoni tähelepanekutest. Eesti on piiranud arvukate õiguste ja kaitsemehhanismide kehtivust ainult kodanikele, kaasaarvatud Vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni sätteid rahvusvähemuste kaitseks.

Teised alaprogrammid, mis on suunatud „sotsiaalsele kompetentsusele” ja „etniliste vähemuste haridusele ja kultuurile”, on pälvinud vähem tähelepanu. Integratsiooni-protsessi edenedes tuleb kindlustada Eesti venekeelse elanikkonna õigused, *inter alia* nende keele ja kultuuri säilitamiseks. Elanikkonna seadusandlik jaotus pärines 1938. aasta kodakondsusseaduse iseseisvusjärgsest ennistamisest, eesmärgiga tagada „Eesti Vabariigi järjekestvusest rahvusvahelise seaduse subjektina.” See jättis koheselt enamus venekeelsest vähemusest ilma õigusest kodakondsusele.

Hetkel on ligikaudu 275 000 isikut, kaasaarvatud 62 protsenti vähemuselanikkonnast, ilma Eesti kodakondsuseta. Mõned nend-est isikutest on teise riigi kodanikud, samal ajal kui umbes 175 000 (kaasa-arvatud 43 protsenti Eesti vähemustest) on ilma kodakondsuseta. Uus kodakondsusseadus, mis jõustus 1995. aastal, nõudis lisaks olemasolevatele resideerimisnõuetele ja eesti keele oskusele kodanikeks pürgivatelt isikutelt põhiseaduse ja kodakondsusseaduse tundmise demonstreerimist. See näib olevat põhjustanud kohese naturalisatsiooniprotsessi aeglustumise, 22 773-lt 1995–96. aastal 8124-le 1996–97. aastal. Vahemikus 1992 – 2000 said naturalisatsiooni käigus kodakondsuse kokku umbes 114 000 isikut. 2000. aasta aprillis sisseviidud väike muudatus vabastas kvoodist teatud tingimustel kindlaksmääratud kategooriad, nagu näiteks Eesti kodanike abikaasad ja lastega abielupaarid. Sellele vaatamata otsustas Riigikohus 18. mail 2000, et antud kvoot rikub perekonnaõigust nagu see on esitatud Eesti Vabariigi põhiseaduses ja ka Euroopa Inimõiguste Konventsioonis (ECHR). Ainult seitse protsenti eestlastest loeb „muulaste osalemist ühises kultuurielus” oluliseks. Arusaadavalt on „vastavus EL normidele” eestlastele suurema tähtsusega kui muulastele. Valitsuse arvates „tuleb arvestada mitmekultuurilise Eesti erineva tähendusega eestlastele. Eestlaste arvates saab selline ühiskond tekkida ainult eesti keele oskuse ja eesti kultuuri tundmise baasil.” Põhiseaduses loetletud õigused, vabadused ja kohustused on võrdselt nii Eesti kodanikel kui ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel ning et kõik on seaduse ees võrdsed. 1999. aastal keeleseadusesse sisseviidud muudatus pani aluse uuele süsteemile, mille järgi eristatakse kolme keeleoskuse taset ja nõudis nendelt, kes ei olnud oma haridust eesti keeles

omandanud, keeleeksami sooritamist 1. juuliks 2002, olenemata sellest, millised eksamid nad olid eelneva süsteemi kehtimise ajal juba sooritanud. Teised õigusaktid keelenõuete osas riiklikus sektoris võeti vastu 1999. aasta augustis, mille kohaselt peavad näiteks riiklike koolide, kaasaarvatud vähemuste omade, õpetajad demonstreerima kindlat „keskastme” keeleoskust. Kõige viimased muudatused, mis leidsid aset 16. mail 2001, nõuavad erakoolide ja ülikoolide juhtkonnalt ja õpetajatelt, „kelle tööülesannete hulka kuulub õpilaste ja üliõpilaste turvalisuse tagamine” „kesktaseme” eesti keele oskuse demonstreerimist. Kõige madalama taseme keeleoskust nõutakse isikutelt, kes töötavad teeninduses, mis on seotud avalikkusega suhtlemisega. See on kooskõlas kehtiva valitsuspoliitikaga „kaitsta eesti keelt ja soodustada selle kasutamist.” Hetkel on kättesaadav riiklikult finantseeritav venekeelne haridus alates lasteaiast kuni keskkoolini, ka kutseharidus. Kuid siiani olemasolev venekeelsete elanike liberaalne juurdepääs vähemusharidusele hakkab vähenema alates 2007. aastast. 1997. aasta Põhikooli ja gümnaasiumi seadus sätestas, et kõik keskkoolid muutuvad „eestikeelseteks” ning et riigi- ja munitsipaalgümnaasiumides alustatakse üleminekut eestikeelsele õppele hiljemalt 2007/2008 õppeaastal. Nimetatud sätte rangust muutis mõnevõrra rahvusvaheliste ja muude vaatlejate mure – aprillis 2000 sisse viidud muudatus lubab koole, kus 60 protsenti õppekavast õpetatakse eesti keeles, vaadelda „eestikeelsete institutsioonidena.” Praktikas peavad alates 2007. aastast kõik gümnaasiumid olema eestikeelsed institutsioonid, kuid mõningad võivad kuni 40 protsendi ulatuses pakkuda õpetust teistes keeltes. See kehtib isegi piirkondades, kus venekeelne elanikkond moodustab suurema osa.

Eesti seadusandlus kaitseb eesti laste õigust saada eestikeelset koolieelset haridust, kuid ei paku samasugust õigust venekeelsetele lastele. Seadusega peab olema moodustatud spetsiaalne eesti keele grupp, et teenida eestikeelse lapse huve, seda isegi piirkondades ja linnades, kus domineerib venekeelne elanikkond. Venekeelse elanikkonna või teiste vähemuste jaoks ei eksisteeri vähemuskeele klasside tagamise nõuet. Kakskeelsed eelkooli grupid on keelatud. 1999. aastal õppis ülikoolides kokku 40 621 üliõpilast, kellest 11 protsenti õppis vene keeles.

2) Kolmas sektor soodustab mitte-eestlaste integreerumist Eesti ühiskonda

Avatud Eesti Fond, Jaan Tõnissoni Instituut, Avatud Ühiskonna Instituut, Avatud Hariduse Liit

Meie arusaamist mööda on muulaste integratsioon Eesti ühiskonda oluliseks eelduseks kõigi Eesti rahvuslike huvide realiseerimisel lähitulevikus. Ei stabiilsust ega arenguvõimet, aga ka eesti ethnose garanteeritud säilimist saa tagada ilma selge perspektiivi loomiseta mitte-eestlastele kui Eesti ühiskonna paratamatule osisele. Eeltoodud integratsiooni määratlust võiks täpsustada järgmiselt:

- integratsioon pole kirjeldatav on-ei ole skaalal, so ta on protsess, millel on palju vaheastmeid ning mis on tegelikult lõputu
- integratsiooni sisuks on barjääride nõrgendamine/kaotamine, mis takistavad inimese täisväärtuslikku osalemist ühiskonnas. Tüüpilisteks barjäärideks Eesti muulaste puhul on puudulik eesti keele oskus, kodakondsuse puudumine, kultuuribarjäärid ühiseks toimimiseks.
- "integreerunud" isikut iseloomustab ühelt poolt tegelik toimimine ühiskonnaliikmena, teiselt poolt samasustunne siinse ühiskonnaga, Eesti pidamine OMA riigiks ja maaks, mille suhtes on kujunenud selge eelistus võrreldes etnilise emamaaga.

Integratsiooniprotsessi väljundid

Kuidas võiks kirjeldada integratsiooni sihti, integreerunud Eestit? Kõige olulisem erinevus tänasest seisust peaks olema asjaolu, et tegu on ÜHE tervikliku ühiskonnaga, mitte kahe suhteliselt eraldiseisva kooslusega. Selle ühise aluseks võiksid/peaksid saada järgmised

- ÜHISasjad.
- Eesti keel kui ühiskonnas domineeriv suhtlemisvahend, mida ka muulased praktilise suhtluse tasemel valdavad.
- Ühtne legaalne staatus Eesti riigi kodanikena
- Osalemine ühises avaliku suhtlemise ruumis (meediamaailmad on põimunud)
- On toimunud kultuuriline ja elulaadiline lähenemine, mistõttu välise käitumispildi järgi on eestlast-muulast raske eristada
- Ühine huvi riigi tugevdamiseks ja majanduslikuks edenemiseks, uhkus selle üle, mida MEIE oleme ära teinud
- Ühised ebasümpaatiad.
- Ühine huvi anda eestimaalaste järgmisele põlvkonnale maksimaalselt hea stardipositsioon

Samas ei tähenda integreerunud Eesti muulaste eestistumist. See ühiskonnamudel sisaldab pikaks ajaks jäävaid erinevusi eestlaste-muulaste vahel:

- emakeelte/kodukeelte paljususes, võimalus saada gümnaasiumiharidust vene keeles;
- muulaste etniline identiteet säilib, vene kultuuri tähendus Eesti venelasele on jäävalt midagi muud kui eestlasele;
- muulaste huvi omakultuurse seltsiselu arendamiseks on igati aktsepteeritud.

Integratsiooni fundamentaalseks eelduseks on tänaste hoiakute muutmine. Ühelt poolt paljusid eestlasi ikka veel iseloomustav pole minu asi või ise tulid, ise saagu hakkama hoiak, või siis muulaste kujutelm et neid trügitakse välja ning tehakse teise sordi inimesteks. Integratsiooniprotsessi saab tõsiselt käivitada vaid mõlema poole huvi ja tegutsemisvalmiduse korral. Kõige olulisemaks tegijaks saavad siin olla inimesed ise.

Suurprojekti eesmärgid

Muulaste integreerimisest on Eestis küll üsna palju räägitud ja kirjutatud, samas pole praktiline sellesuunaline tegevus seni arvestatavaid tulemusi andnud. Võib välja tuua järgmised põhjused senise integreerimispraktika vähesest efektiivsusest:

Püüde muulasi integreerida vaid ühe kanali kaudu (eesti keele õpetamine), jättes kõrvale mitmed teised väga olulised integreerimisvõimalused.

Integratsiooni soodustava keskkonna puudumine. Seni ei ole püütud kujundada Eestis sõbralikku ja tolerantset atmosfääri muulaste integreerimiseks.

Eestlastel puudub koht ja roll integratsioonis. Muulaste integratsiooni on peetud muulaste endi asjaks. Eestlaste kogukond on tähelepanu alt kõrvale jäänud. Eestlastele pole püütud selgitada, miks muulaste integreerimine Eesti ühiskonda on väga oluline. Pole kujundatud nende motivatsiooni ja vastutustunnet muulaste integratsiooniks. Seetõttu on eestlaskonna potentsiaal leidnud vähest rakendust.

1. Eesti ühiskonna valmisoleku tõstmine rahvusprobleemide konstruktiivseks lahendamiseks ja kompromisside leidmiseks. Selleks tuleb kujundada nii eestlaste kui muulaste motivatsiooni. Aidata kaasa kompromisslahenduste leidmisele muulaste probleemidele Eesti ühiskonnas. Käivitada eesti- ja venekeelses meedias dialoogid ja avatud diskussioonid. Muulased peavad saama välja öelda, mida nad arvavad Eesti riigist, oma olukorrast selles riigis. Muulastel peaks eestlastega tekkima avatud ja laiapõhjaline diskussioon. Eesmärgi saavutamiseks on kavandatud VI allprojekt "Meediakoostöö".

2. Eesti potentsiaali käivitamine muulaste integreerimiseks. Eestlastes tuleb kujundada vastutustunne muulaste käekäigu eest Eestis. Mobiliseerida muulastesse heatahtlikult suhtuvaid eestlasi aktiivsemalt ja sõbralikumalt muulastega suhtlema. Eestlaste seas on kriitiline mass muulaste suhtes heatahtlikult meelestatud inimesi. Nende potentsiaal tuleb käivitada. Tuleb lähtuda eeldusest, et iga eestlane vastutab riigis toimuva eest, ka muulaste integreerimise eest.

3. Eesti keele õpetamise efektiivistamine. Eesmärgiks on tõsta eesti keele õpetamise efektiivsust, rakendada uusi kanaleid, kaasata laialdaselt kogu eestlaskond. Teise ja kolmanda eesmärgi saavutamiseks on kavandatud IV allprojekt "Vene laste individuaalne ja pidev keeleõpe Eesti peredes".

4. Multikultuurse suhtlemismalli kujundamine. Kujundada Eestis uus rahvussuhete alane suhtlemis- ja käitumismall, juurutada multikultuurse ja tolerantse suhtlemise norm. Eesmärgi saavutamiseks on kavandatud VII allprojekt "Multikultuurne suhtlemine".

5. Suhtlemisbarjääride ületamine Mõjutada eestlaste ja muulaste soovi üksteisele lähenemiseks, murda praegused suhtlemisbarjäärid. Nõrgendada (kaotada) vastastikused halvustavad stereotüübid ja hoiakud. Eesmärgi saavutamiseks on kavandatud VI ja VII allprojektid "Meediakoostöö" ja "Multikultuurne suhtlemine".

6. Riigiametnike suhtlemisoskuse tõstmine. Kujundada kultuurse ja sõbraliku käitumise mall Eesti riigiametites. Aidata riigiametnikel kriitiliselt hinnata oma senist suhtlemispraktikat. Süvendada riigiametnike vastutustunnet muulaste integratsiooniprotsessis. Eesti riik peab oma ametnike korrektse ja sõbraliku suhtlemis- ja käitumiskultuuriga demonstreerima heatahtlikku muulaspoliitikat. Eesmärgi saavutamiseks on kavandatud II allprojekt "Riigiametnike suhtlemisoskuste koolitus"

7. Noortest muulastest tuleviku eliidi kujundamine. Eesmärgiks on tõsta muulaste turvatunnet, aidata neil leida võimalusi paremaks eneserealiseerimiseks ja karjääriks Eesti ühiskonnas. Kasvatada noorte muulaste seast nn. tuleviku eliiti, kujundada nende karjääri, tugevdades sellega ühtlasi kohalikke regionaalseid linnu ja maakondi. Integratsiooni üheks eelduseks on tugeva eliidikihi olemasolu muulaskonnas. Eesmärgi saavutamiseks on kavandatud V allprojekt "Mitte-eestlased Eesti ülikoolidesse".

8. Regulaarselt analüüsida ja hinnata rahvussuhete arengut Eestis. Selleks käivitada monitooringute süsteem, mis on aluseks rahvussuhete olukorra ja mitte-eestlaste turvatunde hindamiseks. Monitooringud on ühtlasi ka usaldusväärseks ja objektiivseks baasiks allprojektide toime ja mõjuulatuse hindamisel. Eesmärgi saavutamiseks on kavandatud III allprojekt "Monitooring muulaste integratsioonist Eesti ühiskonda".

3) Muukeelse kooli arenduskava

Muukeelse kooli arenduskava. Ühtse Eesti haridussüsteemi kujundamine: tegevuskava 1997–2007 – HM-i materjalid, vastu võetud Vabariigi Valitsuse istungil 20. jaanuaril 1998. aastal

Arenduskava lähtealused- Eestis on ühtne haridussüsteem, mis soodustab erinevatest rahvusrühmadest pärit orthe integreerumist Eesti ühiskonda. Kõikidel haridustasemetel toimub õppetöö ühtsete õppekavade alusel. Haridusastmeti määratletakse õppekavades eripärad, mis tulenevad rahvusliku enese määratlemise õigustest, kooli õppekeelest ja eesti keele valdamise tasemest. Muukeelsete gümnaasiumide õppekavadega luuakse tingimused, et üldhariduskooli lõpetajad on suutelised edaspidi erialaaineid õppima eesti keeles.

Ühtse haridussüsteemi kujundamisel praeguses olukorras, mil vene õppekeelega koolis tervikuna vallatakse eesti keelt puudulikult on riigikeeleõpetajatel lisaks aineõpetuslikele ülesannetele valgustaja roll.

Arenduskava: Üldharidus-Põhikool ja gümnaasium- minnakse üle ühtsele õppekavale ning määratletakse muukeelse kooli õppekava eripära:

- Eesti keele õpe
- Eesti keeles õpetatavad ained
- Emakeel(vene keel) ja nn identiteedialainestik
- Kodanikukasvatus.

Aastast 2003 on muukeelses põhikoolis kohustuslik vähemalt kaht oskusainet ja kahte muud ainet eesti keeles õpetada.

Vene (ukraina, saksa, rootsi jne) keele ja kirjanduse, kultuuriloo ning teiste rahvuslike valdkondadega seotud õppeainete õpetamine vähemuskeeles on loomulik ja integratsiooniprotsessi toetav, tugevdades vähemuste rahvuslikku identiteeti ja rikastades nõnda kogu Eesti kultuurimaastikku.

4) Riiklik programm- Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000–2007

Kiidetud heaks Vabariigi Valitsuse poolt 14.03.2000.

Alamprogramm "Haridus"

Integratsioon on mitut põlvkonda hõlmav protsess, mille tulemuslikkus on oluliselt seotud Eestis üleskasvava muulaspõlvkonnaga. Mitte-eestlaste noore põlvkonna kujunemine ühiskonna aktiivseks eestikeelseks ja -meelseks, kuid oma rahvuskultuuri säilitavaks osaks on oluline ressurss majanduses ja poliitikas, aga ka Eesti kultuuriruumi laiendamisel ja kultuuri mitmekesisuse suurendamisel. Mitte-eestlaste võimet ja võimalusi osaleda ühises kultuuriruumis kujundavad eelkõige haridus ja meedia.

Eesti ühiskonnas elama ja toime tulema õpitakse koolis. Koolis omandatakse keeleoskus, taustteadmised. Suhtlemises, eri rahvuste suhtlemises kujunevad huvid ja hoiakud. Riigikeel kui ühiskonna esimene keel on kodanikukultuuri keel. Hariduselu integratsioonidominandiga arengutee eeldab selgust vene- ja muukeelse kooli perspektiivides,

mitmekultuurilise demokraatliku ühiskonna põhimõtteid järgiva kodanikuõppe arendamist. Eesti kooli ülesanne on teha ühiskonna arengueesmärgid ja kultuuriline keskkond mõistetavaks kõigist rahvustest õppureile, avardada indiviidide arusaamu teistest kultuuridest, leida ja laiendada eri rahvusrühmade kultuurilise läbikäimise vorme ja viise.

Muukeelse põhikooli lõpetanu on ühiskonnapädev ja valdab eesti keelt kesktasemel, ta saab õpinguid jätkata kutseõppeasutuses või gümnaasiumis, kus valdav osa õppest toimub eesti keeles. Põhikoolis võib õppekeeleks olla eesti keel või muu keel, järgmisest kooliastmest alates on munitsipaal-, riigi- ja avalik-õiguslike õppeasutuste õppekeeleks eesti keel. Neile, kes ei valda eesti keelt piisaval määral, korraldatakse õppele eelnevalt või õppega rööbiti täiendavat keeleõpet. Eestikeelse õppe mahu suurenemine ei too kaasa vene õppekeelega koolide sulgemist, see tähendab koolikorralduslikke muutusi ja õpetajate ümberõpet. Eesti keeles kesk- ja kõrghariduse saanud mitte-eestlaskonna noorem põlvkond kujuneb dialoogipartneriks Eesti kultuurielus, poliitikas ja majanduses.

Alameesmärk A: Põhikooli lõpetanu on ühiskonnapädev ja valdab eesti keelt kesktasemel

6.1.1.2. Ülesanded, tegevused, tulemused, tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid

6.1.1.2.1. Toetada muukeelsete põhikoolide lõpetajate toimetulekut kodanikuna, edasise õpitee ja elukutse valijana

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Kodanikuõppe tõhustamine õppekava läbiva põhimõttena alates koolieelsetest lasteasutustest	kodanikukasvatus ja kodanikuõppe materjalid tagavad kodakondsuse omandamiseks vajaliku pädevuse saavutamise	<ul style="list-style-type: none"> - kodanikuõpetuse tulemused <i>Estica</i> ja kodanikuõppe materjalide maht - eestlust ja Eestit kui kodumaad väärtustavate õppematerjalide hulk eestikeelsete infokanalite kasutamine õppekasvatustegevustes ja õppetöös (Eesti riiki, arenguperspektiive, elanikkonda ja tema tulevikku ning haridusküsimusi selgitav teave) õpilastehuvitatus kodanikuõpetuse ainek - kodanikupäeva koht kooli töökavas - koolide koostöö KMAga (potentsiaalsete) õppematerjalide autorite loend

<p>2. Mitmekultuurilise ühiskonna liikme kasvatamine</p>	<p>põhikooli lõpetaja väärtustab eesti kultuuri, oma kultuuri, tunneb huvi teiste kultuuride vastu</p> <p>õpilased ja õpetajad suudavad lahendada kultuuridevahelise suhtlemise probleeme</p>	<p>mitmekultuurilises kooliõppekavas õpilaste kultuurihoiakud</p> <p>täiendkoolituse õppekavade/koolituspakkumiste arv</p> <p>- õpetajate ja õppurite osalemine üleriigilistes simulatsioonimängudes, interaktiivsetes raadio- ja telesaadetes</p> <p>kohanemine Eesti-keskse ühiskonnaga</p> <p>rahvusliku sallivuse tõus</p>
<p>3. Kutse-suunitluse tõhustamine</p>	<p>õpilased suudavad hinnata oma valikuid, lähtudes huvidest, võimetest ja eesti keele oskusest</p>	<p>eestikeelse ainesõnavara tundmine</p> <p>kutsesõnavaraliste eesti keele õppe materjalide maht</p> <p>teadlikkus tööturu võimalustest</p> <p>oma keeleoskuse hindamise oskus</p> <p>oma võimete ja huvide hindamise oskus</p>
<p>4. õpetajate ja koolijuhtide koolitamine</p>	<p>mitmekultuurilises koolis tegutsemise oskused kujunevad õpetaja-koolituse oluliseks osaks</p> <p>koolituses seotakse pedagoogiline, ainealane ja kodaniku- ning keeleõpe, kaasatud on eesti ja muu õppekeelega koolide pedagoogid</p>	<p>Eestis koolituse saanud õpetajate ja koolijuhtide arv</p> <p>õpetajakoolituse tulevasest õpetuskeelest sõltumatu ühisosa maht</p> <p>- koolidevahelise koostöö maht</p> <p>eesti õppekeelega koolis praktiseerimise ulatus</p>
<p>5. Õpetajate ja huvijuhtide täiendkoolitus</p>	<p>õpetajad ja huvijuhid suudavad toetada õpilasi nende toimetuleku-probleemide lahendamisel, omaalgatuses</p>	<p>pakutavate koolitusprogrammide mitmekesisus ja maht</p> <p>Eestis täiendkoolituse läbinud õpetajate, huvijuhtide ja koolijuhtide arv</p> <p>noorsootöö spetsiifikat valdavate pedagoogide arv</p> <p>kodanikuõppe täiendkoolituse läbinud õpetajate arv</p>
<p>6. Uurimisprogrammide tellimine</p>	<p>kooli õppekavatöösse ja õppematerjalide väljatöötamisse on kaasatud teadlased</p>	<p>- vastavate uuringute maht</p> <p>uuringuisse kaasatud spetsialistide mitmekesisus ja arv</p> <p>kooli ja teadlaste/teadusasutuste kontaktide iseloom ja maht</p>

6.1.1.2.2. Arendada välja ja võtta kasutusse erinevad keeleõppemallid, arvestades nende kokkusobivust.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Üksikute ainete eesti keeles õpetamine	<p>- eesti keelt väärtustatakse kui eneseteostuse keelt</p> <p>õpilased omandavad eestikeelse ainealase sõnavara</p> <p>õppe korraldus ja õppematerjalid toetavad eesti keele omandamist kesktasemel</p>	<p>lõpetajate eesti keele oskuse tase</p> <p>eesti keeles õpetavate õpetajate arv</p> <p>eestikeelsete mõistete, aimekirjanduse osakaal aineõpetuses</p> <p>sõnastikud jm materjalid eestikeelseks aineõpetuseks</p> <p>eesti keeles õpetatava õppekava maht</p> <p>piirkondlikud koduloolised materjalid</p> <p>eestikeelse lugemismaterjali hulk kooliraamatukogus</p> <p>eesti- ja muukeelsete koolide ühiste ainevõistluste arv</p>
2. Keelekümbeluse programmi väljatöötamine ja rakendamine	<p>- programm aitab tõstatada ja lahendada eesti keele õpetamise didaktika küsimusi</p> <p>programm pakub eesti keele kui teise keele meetodika üksiklahendusi ja õppematerjale kõigile muukeelsetele koolidele</p>	<p>õppekava erisused teadvustatud, välja töötatud õpikeskkonna kujundamise ja õppematerjali koostamise põhimõtted, õppematerjal</p> <p>nõudlus (võistlus) keelekümbeluskooli õppekohtade järele</p> <p>õpetajate koolitusprogrammi olemasolu</p> <p>programmiga koostöös koolide ja õpetajate arv</p> <p>keelekümbeluskooli lõpetajate tulemused</p>
3. Koolikorralduslike meetmete mitmekesisistamine	<p>õppe korraldus toetab õpitud eesti keele teadmiste ja omandatud keeleoskuse rakendamist.</p>	<p>õppe interaktiivsus, rakenduslikkus, seotus igapäevaeluga</p> <p>meetmete efektiivsushinnangud</p> <p>õppurite motivatsioon</p> <p>tugiisikute ja abiõpetajate kasutuse ulatus</p> <p>rühmaõppe ulatus</p> <p>individuaalsete õppekavade olemasolu</p> <p>õppekavalist ja õppekavavälisest tegevustest seostatus</p>
4. Õppekavavälised tegevused	<p>pereõppe, keelelaagrite süsteem toimib, koolidevaheline koostöö on elav, projektide rahastamise põhimõtted ja kord on stabiilsed</p>	<p>pereõppe, keelelaagrite ja koostööprojektide toetusfondi rahastavate osapoolte arv, fondi maht</p> <p>eestikeelsete ja eesti keele õpilasvõistluste arv</p> <p>ühistegevustes osalejate arv</p> <p>eestikeelsete kontaktide arv</p> <p>ühistegevuste osakaal</p> <p>tugiisikute programm</p> <p>tugiisikute koolituses osalejate arv</p>

5. Keele- didaktika keskuse loomine	eesti keele didaktikas arendatakse emakeeleõppe kõrval võõrkeeleõppe suunda	keelekümbluskeskuse (uuringud, koolitus, nõustamine, koostöö) tegevuse mõju, piirkondlike metoodika- ja täiendkoolituse keskuste toimimine keeledidaktiliste teadusuuringute maht
---	---	---

6.1.1.2.3. Kujundada välja eesti keele ja kodanikukasvatuse õppematerjalide ühtne süsteem alusharidusest gümnaasiumi lõpuni, mis arvestab eri keeleõppemallide kooskõla.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Keeledidaktika arendamine	on välja töötatud õppe üldised põhimõtted, mis lähtuvad keeleõppe varasest alustamisest, keelte koosmõjust, eri võimekusega õpilaste koosõppest ja eesti keele kasutamisest aineõpetuses	-toimiv keeledidaktika keskus spetsialistide arv, uuringute maht keeledidaktiliste ja metoodiliste kirjutiste arv magistri- ja doktoriõppe maht, kaitstud väitekirjade arv keele- ja aineõpetuse seoseid analüüsivate kirjutiste arv keele õpperaamatusarjade hulk keeledidaktika ajakirja väljaandmine
2. Õppe- materjalide väljatöötamine	eesti keele õppes ja kodanikukasvatuses kasutatav materjal on mitmekesine ja pakub võimalusi võimete- ning huvikohaseks tööks õpilased ja õpetajad kasutavad mitmesuguseid käsiraamatuid, teemavihke, videomänge jne	eesti keele õppeks ja kodanikukasvatuseks kasutatava materjali maht eri õppekomplektide arv eri metoodikaid rakendavate materjalide maht eri keeluskustasemetele mõeldud materjalide maht eesti keele kui teise keele õppematerjalide koostamise koolituse läbinute arv, õppematerjalide autorite arv ühiste teabepankade olemasolu koolis kasutatavate eesti sõnastike ja eestikeelsete õppematerjalide arv

6.1.1.2.4. Sihipärastada alushariduse keeleõpet.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Lasteasutuse kui piirkondliku (laste) keeleõppe keskuse väljaarendamine	lasteasutus nõustab vanemaid eesti keele õppe küsimustes, tutvustab materjale ja meetodikaid, korraldab õpet	kasutada olevate õppematerjalide hulk vastavate meetmete maht lasteasutuse tööplaanis nõustamisoskuste ja -teadmistega õpetajate arv piirkonna laste huvi ja valmidus eesti keele õppeks
2. Lasteasutuse kui keele õppimise keskkonna arendamine	lasteasutuse ruumid ja personal toetavad keeleõpet, õpitud kasutatakse	lasteasutuse personali keeleoskuse tase eestikeelsete viitade, materjalide osakaal eestikeelse suhtluse osakaal
3. Metoodikate väljatöötamine	eesti keele õppes kasutatakse eakohast, keelte koostmõju arvestavat metoodikat	keeledidaktiliste uurimuste maht metoodiliste ja õppematerjalide maht laste keeleoskus, õpihuvi vastavate täiendkursuste mitmekesisus ja arv lasteasutuste ja koolide ühised ainekavad, ühisotsustused õppematerjalide valikul

6.1.1.2.5. Sihipärastada ja laiendada eesti keele kui teise keele õpetamiseks vajalikku ettevalmistust.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Eesti keele kui teise keele õpetajate ettevalmistamine	- eesti keele õpetajate ametikohtadel töötavad kvalifitseeritud õpetajad	- kvalifitseeritud eesti keele õpetajate arv - eesti keele õpetaja nädalakoormus
2. Eesti keelt õpetada oskavate ja suutvate klassiõpetajate ja lasteaiaõpetajate ettevalmistamine	- lasteasutustes ja põhikooli esimestel astmetel eesti keelt õpetavad lasteaiaõpetajad ja klassiõpetajad valdavad eesti keelt ja selle õpetamise meetodikaid	- eesti keele õpetamise lisakvalifikatsiooniga lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate arv
3. Eesti keeles aineid õpetada oskavate aineõpetajate ettevalmistamine	- eesti keeles aineid õpetavaid õpetajaid on ette valmistatud kõigi kooliastmete jaoks	- kõrgtasemel eesti keelt valdavate ja keele õpetamise metoodikas orienteeruvate aineõpetajate arv
4. Logopeedide, nõustajate jt pedagoogide ettevalmistamine	- logopeedid, nõustajad jt pedagoogid suudavad aidata lahendada eesti keele õppimisega seotud probleeme	- eesti keele kui teise keele õppimisega seotud probleemide osakaal koolituses

6.1.1.2.6. Töötada välja ning käivitada eesti keele jt õpetajate täiendkoolitusvajadustele vastavad koolitusprogrammid.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Eesti keele kui teise keele õpetajate piirkondliku täiendkoolituse võrgustiku väljaarendamine ja toimimine	- täiendkoolituses pakutakse tuge keeleoskusele, keele õpetamise teadmistele ja oskustele	- võrgustikus aktiivselt tegutsevate õpetajate arv - võrgustiku teabepanga täienemine - võrgustiku teabepanga kasutamine - täiendkoolitusteenuse katvus (abivajajad, teemad) - meetodiliste materjalide arv - piirkondlike nõustajate olemasolu ja rakendatus
2. Koolitusprogrammide/ täiendõppemudelite väljatöötamine	- koolituspakkumised lähtuvad koolitusvajadustest	- koolituse pakkujate arv - nõudlus koolituse järele - tellimusel koostatud õppekavade maht - tagasiside andmed - <i>Estica</i> osa koolitusmaterjalides
3. Eesti keele kui teise keele õpetajate täiendkoolitamine	- koolituspakkumised lähtuvad välishindamise materjalidest ja õpetajate ootustest koolitusele	- koolituspakkumiste arv - koolituses osalejate arv - koolituse mõjukus - koolitusmaterjalide maht
4. Koolijuhtide, huvi-juhtide ja õppealajuhatajate teadlikkuse edendamine	- koolijuhid tähtsustavad eesti keele õpetaja kvalifikatsiooni, eesti keeles õpetada suutvate õpetajate vajalikkust - huvijuhil ja õppealajuhatajal on tähtis osa eesti keele õppe tõhustamises	- eesti keele õpetamise küsimuste arutamise sagedus kooli nõupidamistel - eesti keele õppe tähtsustus kooli arengukavas ja õppekavas - eesti keele õpet toetavate õppekorralduslike meetmete toetamine õppekavaliste ja klassiväliste tegevuste seotus
5. Õpetajate üldise keeleteadlikkuse tõstmine	- õpetajad tähtsustavad korrektse keele valdamist	- keelekonsultatsiooni nõutamise maht - õpetajate huvitatus keelekorraldusteabest, uutest õppematerjalidest - tarbegramatikate, sõnaraamatute kasutamine tundides
6. Eesti keele keskkonna loomine	- õpetajad omandavad suhtlusjulguse, õpivad märkama eesti keele keskkonna võimalusi	- keelelaagrite ja eestikeelsete täiendkursuste arv - ühised aineseksioonid eesti õppekeelega koolide õpetajatega - eestikeelse erialase teabe kasutusulatus

6.1.1.2.7. Kindlustada koolid kvalifikatsiooninõuetele vastava pedagoogilise kaadriga.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Piirkondlike kaadrikujunduse programmide väljatöötamine	- kohalikud omavalitsused tegutsevad kooli omanikena ja teadvustavad piirkondliku hariduselu arenduse, sellega seotud vajadused	<ul style="list-style-type: none"> - koolide teadlikkus oma tulevikust - õpetajate teadlikkus tulevikust ja oma õpetajakarjääri kujundamise võimalustest - kohalike omavalitsuste osalus riikliku koolitustellimuse kujundamisel
2. Õpetajate ettevalmistuse ja tööalase koolituse prioriteetide kujundamine	- õpetajate põhi- ja täiendkoolituse summasid taotletakse ja jaotatakse kindlate põhimõtete alusel	<ul style="list-style-type: none"> - riikliku koolitustellimuse kujundamise avatus - täiendkoolituse kavandatus kooli, omavalitsuse, maakonna riigi tasandil - koolituskavade kooskõlastamise korra olemasolu - prioriteetide avalikkus - koolitajate osalus prioriteetide kujundamises - koolituspakkumiste vastavus prioriteetidele - kooli ja kohaliku omavalitsuse koolituse tellimise oskused
3. Muu õppe- keelega koolis õpetaja tööle- asumist ergutava toetussüsteemi (sh stipendiumi- programmi) väljatöötamine	- koolid saavad õpetajaid valida, sest vabadele ametikohtadele on konkurss	<ul style="list-style-type: none"> - õpetajaameti populaarsus/maine - kooli ja õpetajate nõudlikkus töö kvaliteedi suhtes
4. Nõutava kvalifikatsioonita õpetajate töölt vabastamine	- kooli jäävad kvalifikatsiooninõudeile vastavad õpetajad	<ul style="list-style-type: none"> - juriidiliselt ja psühholoogiliselt aktsepteeritav vabastamise kord - kvalifikatsiooninõuetele vastavate õpetajate arv - vabastatud õpetajate arv

6.1.1.2.8. Arendada eesti ja vene vm õppekeelega koolide koostööd.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Õpilasvahetuse programmide kavandamine ja elluviimine	<ul style="list-style-type: none"> - õpilastel tekib ühise haridusruumi tunnetus, teadvustatakse oma osa Eesti tulevikukujundamises - osatakse lahendada kultuuridevahelise suhtlemise probleeme 	<ul style="list-style-type: none"> - vahetusprogrammide maht - eestikeelsete kontaktide arv - vahetusprogrammide eesmärgistuse ja tegevuste mõtestamise tase - vahetusprogrammidega haaratud koolide arv - vahetusprogrammide sihipärasus - teisekeelse kooli, teiste rahvuste väärtustamine
2. Õpetajate vahetuse programmide kavandamine ja elluviimine	<ul style="list-style-type: none"> - õpetajad Eesti kultuurihoiakutega, teadvustavad oma kooli kui üht osa haridussüsteemist - osatakse lahendada kultuuridevahelise suhtlemise probleeme 	<ul style="list-style-type: none"> - vahetusprogrammide maht - eestikeelsete kontaktide arv - vahetusprogrammide eesmärgistuse ja tegevuste mõtestamise tase - vahetusprogrammidega haaratud koolide arv - koostöö jätkumine
3. Ühise täiendkoolituse kavandamine	<ul style="list-style-type: none"> - õpetajad õpivad tundma Eesti kultuure, mõtestavad enda jaoks vastastikuse rikastamise põhimõtte tähendust 	<ul style="list-style-type: none"> - koolituspakkumiste arv - huvi koolituste vastu - koolituste mõjukus
4. Eesti õppekeelega koolide tegevus keeleõppe ja ühiskonnapädevuse toetamisel	<ul style="list-style-type: none"> -õpetajad ja õpilased tunnetavad oma vastutust ja suutlikkust olla dialoogipartner 	<ul style="list-style-type: none"> - algatuste mitmekesisus ja arv - jätkuvate koostöösuhete arv - õpilaste ja õpetajate tolerantsus - ühiste meeskondade moodustamine
5. Ühiste õpilasvõistluste korraldamine	<ul style="list-style-type: none"> -õpetajad ja õpilased tunnetavad haridusruumi ühtsust 	<ul style="list-style-type: none"> - ühisevõistluste mitmekesisus - ühisevõistlustes osalejate arv - ühisevõistluste korraldajate arv

6.1.1.2.9. Teavitada ajakirjanikke ja avalikkust.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Teabelehtede koostamine	- koolid on informeeritud programmide, nendes osalemise võimalustest	- teabelehtede arv - teabelehtede panga kujunemine temaatilised koduleheküljed
2. Meediasuhete kujundamine.	- ajakirjandus kajastab olulisi probleeme ja lahendusi.	- ajakirjanikele teabe edastamise regulaarsus (sh teabepäevade arv) - kooliinimeste esinemiste osakaal meedias - teabe objektiivsus ja operatiivsus

Alameesmärk B: Keskkirjutuse omandanud noored valdavad olme- ja töölaseks suhtluseks vajalikul määral keelt, suudavad õppida eesti keeles

6.1.2.1. Ülesanded, tegevused, tulemused, tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid

6.1.2.1. Gümnaasiumide üleminek eesti õppekeelele.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Kooli arengukavade koostamine	- õpetajad teavad kooli tulevikuplaane ja oma töövõimalusi, õppimisvajadusi - koolid ja omavalitsused kasutavad pedagoogide tööalase koolituse raha piirkonna arenguperspektiive silmas pidades	- piirkondlike hariduskontseptsioonide arv - arengukava koostamise koolituste arv - õpetajate/koolide aktiivsus koolituse tellijana - koolide arengukavade liigendus, konkreetsus - arengukava täiendamise ja täpsustamise korra olemasolu koolis - kooli arengukava osa tööplaanide koostamisel
2. Eesti keeles aineid õpetada suutvate ja oskavate aineõpetajate ettevalmistamine	- eesti keeles aineid õpetavaid õpetajad on ette valmistatud	- kõrgtasemel eesti keelt valdavate ja keele õpetamise metoodikas orienteeruvate aineõpetajate arv
3. Eestikeelsete õppematerjalide väljatöötamine	- õppematerjalid arvestavad õpilaste eesti keele oskuse taset ja toetavad keeleoskuse arengut	- materjalide mitmekesisus ja hulk - materjalide koostamise koolituse läbinute arv - materjalide kättesaadavus koolisiselt, teistele koolidele

4. Pedagoogide eesti keele õpe	- õpetajad oskavad hinnata oma keeleoskust, selle arendamise vajadusi	- keelekoolituste tulemuslikkus - koolitavate osalus oma eesti keele õppe kavandamises - pedagoogidele suunatud keeleõppe materjalide hulk
5. Muu õppekeelelega koolis õpetaja tööleasumist ergutava toetussüsteemi (sh stipendiumiprogrammi) väljatöötamine	koolid saavad õpetajaid valida, sest vabadele ametikohtadele on konkurss	- õpetajaameti populaarsus/maine - kooli ja õpetajate nõudlikkus töö kvaliteedi suhtes
6. Nõutava kvalifikatsiooniga õpetajate töölt vabastamine	- kooli jäävad kvalifikatsiooninõudeile vastavad õpetajad	- juriidiliselt ja psühholoogiliselt aktsepteeritav vabastamise kord - kvalifikatsiooninõuetele vastavate õpetajate arv - vabastatud õpetajate arv

6.1.2.2. Luua gümnaasiumides, kutseõppeasutustes ja kõrgkoolides eesti keele õppeks ja eesti keeles õppimiseks vajalikud õppetingimused.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Integreeritud ainekavade koostamine ja rakendamine	- paraneb õppurite keeleoskus ja suureneb konkurentsivõime tööturul	- integreeritud ainekavade koostamisse kaasatud õpetajate arv - õppurite keele- ja erialaste teadmiste hindamistulemused
2. Olme- ja tööalase keele omandamist toetavate õppematerjalide väljatöötamine	- gümnaasiumide, kutseõppeasutuste ja kõrgkoolide õpetajatel on kasutada mitmekesine õppevara, et toetada õppurite eesti keele oskuse arengut	- õppematerjalide, sh sõnastike hulk - õppematerjalide mitmekesisus - kesk- ja kõrgtasemel eesti keele eksami sooritanute arv
3. õppekäigud, praktika eestikeelsetes asutustes	- õppurid teadvustavad olme- ja tööalase keeleoskuse vajalikkust	- olme- ja tööalase keeleoskuse tase - keele õppimise motivatsioon - eestikeelsete kontaktide arv
4. õppeasutuse kui keele õppimise keskkonna arendamine	- ruumid ja personal toetavad keeleõpet, õpitud kasutatakse	- personali keeleoskuse tase - eestikeelsete viitade, materjalide osakaal - eestikeelse kirjanduse osakaal kooli raamatukogus - eestikeelse suhtluse osakaal

6.1.2.3. Kutseõppeasutuste ja kõrgkoolide vene õppekeele rühmade üleminek eesti õppekeelele.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Eesti keele süvaõpe muukeelsetele õppuritele	- muukeelsete õppurite eesti keele oskuse paranemine	- õppes osalevate õppurite arv - õppe tulemused (eksamid) - õppurite suutlikkus jätkata õpinguid eesti keeles - valdkonnaspetsiifiliste keeleõppeprogrammide, sõnastike olemasolu
2. Eesti keele süvaõppe programmide väljatöötamine ja rakendamine teeninduserialadel, populaarsetel erialadel	- paraneb muukeelsete õppurite konkurentsivõime - õppematerjalid arvestavad õpilaste eesti keele oskuse taset ja toetavad keeleoskuse arengut	- valdkonnaspetsiifiliste keeleõppeprogrammide olemasolu - õppes osalevate õppurite arv - õppe tulemused (eksamid) - materjalide mitmekesisus ja hulk - materjalide koostamise koolituse läbinute arv - materjalide kättesaadavus koolisisest, teistele koolidele - eesti keeles aineõpetust toetavate täiendkoolituspakkumiste mitmekesisus ja arv
3. Eesti ja venekeelsete õppurite osaline koosõpetamine eestikeelsetes rühmades	- õppurid omandavad koostööharjumused, eestikeelse erialase terminoloogia	- keeleoskuse tase - ühishuvide, ühisosa teke - eestikeelsete kontaktide arv
4. Eesti kultuuri ja ajaloo õppe tõhustamine	- õppurid omandavad teadmisi Eesti kultuurist ja ajaloost, väärtustavad Eestimaad	- õppurite ühiskonnapädevuse tase - <i>Estica</i> õpetajate ettevalmistuse õppekava käivitumine - eestikeelse kirjanduse hulk raamatukogus - ühiskonnapädevusõppe maht ja mitmekesisus
5. Eesti keeles aineid õpetada suutvate ja oskavate kutseõpetajate ettevalmistamine	- eesti keeles õpetavad aineid selleks ettevalmistatud õpetajad	- kõrgtasemel eesti keelt valdavate ja keele õpetamise meetoodikas orienteeruvate kutseõpetajate arv
6. Nõustamisteenusete tagamine muukeelsete õppurite jaoks	- õppurid saavad teadlikuks oma õppimisvajadustest ja teavet õppimisvõimalustest	nõustamissüsteemi olemasolu piirkondlikud nõustamiskeskused - teavikute arv
7. õpetajate/õppejõudude toimetuleku toetamine	- õpetajad omandavad kesk- või kõrgtasemel eesti keele oskuse	- eestikeelses õppes oma koha leidnud õpetajate arv - ümber- ja täiendõppe õppekavade väljatöötamine - eestikeelsetes eesti keelt ja kultuuri tutvustavates üritustes osalemine

6.1.2.4. Arendada õppeasutuste koostööd

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. õppurite vahetusprogrammide kavandamine ja elluviimine	- õppuritel tekib ühise haridusruumi tunnetus, õpitakse eestikeelset erialasõnavara	- vahetusprogrammide maht - vahetusprogrammide eesmärgistuse ja tegevuste mõtestamise tase - vahetusprogrammidega haaratud õppeasutuste arv - õppurite keele- ja erialaste teadmiste hindamistulemused
2. Ettevõtjalase programmi väljatöötamine erinevatele erialadele ja selle rakendamine	- õppurite konkurentsivõime tõus, nende kujunemine töökoha loojateks	- omandatud tööoskuste rakendamisvõimaluste avarustumine - töökohaga varustatud lõpetajate arv
3. Õpetajate vahetuse programmide kavandamine ja elluviimine	- õpetajad õpivad tundma Eesti kultuuri, teadvustavad oma kooli kui üht osa haridussüsteemist	- vahetusprogrammide maht - vahetusprogrammide eesmärgistuse ja tegevuste mõtestamise tase - vahetusprogrammidega haaratud koolide õpetajate arv
4. Ühise täiendkoolituse kavandamine	- õpetajad õpivad tundma Eesti kultuuri, mõtestavad enda jaoks vastastikuse rikastamise põhimõtte tähendust	- koolituspakkumiste arv - huvi koolituste vastu - koolituste mõjukus
5. Teabebaasi loomine praktika- ja töökohtadest	- õppurid omavad ülevaadet tulevastest töökohtadest Eestis ja väljaspool seda	- teadlikkus töökoha võimalustest

6.1.2.5. Teavitada ajakirjanikke ja avalikkust.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Teabelehtede koostamine	- koolid on informeeritud programmidest, nendes osalemise võimalustest	- teabelehtede arv - teabelehtede panga kujunemine temaatilised koduleheküljed
2. Meediasuhete kujundamine.	- ajakirjandus kajastab olulisi probleeme ja lahendusi.	- ajakirjanikele teabe edastamise regulaarsus (sh teabepäevade arv) - kooliinimeste esinemiste osakaal meedias - teabe objektiivsus ja operatiivsus

6.2. Alamprogramm "Etniliste vähemuste haridus ja kultuur"

Alameesmärk: Etnilistel vähemustel on võimalused hariduse saamiseks emakeeles ja oma kultuuri säilitamiseks

6.2.2. Ülesanded, tegevused, tulemused, tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid.

6.2.2.1. Teadvustada Eesti mitmekultuurilisus, toetada toimetulekut mitmekultuurilises Eestis.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Erinevate kultuuride tundmaõppimine (ürituste, saadete, infolehtede jms kaudu).	- Eesti ühiskond on teadlik kultuurierinevustest ja on nende suhtes tolerantne	- ühiskonnaliikmete huvitatus Eesti kultuuriseltside tegevusest - kultuuriseltside üritustel osalejate arv
2. Mitmekultuurilises ühiskonnas toimetulekut toetavate õppekavade ja õppekorralduse põhimõtete väljatöötamine.	- kooli õppekavades on õppe- sisud, mis toetavad mitmekultuurilises ühiskonnas toimetulekut	- suhtumine teistesse kultuuridesse, rahvustesse - suutlikkus suhelda teise kultuuri esindajatega
3. Teadusuuringute tellimine.	- Eesti mitmekultuurilisuse mudeli kujundamisel teadvustatakse teiste maade kogemusi, Eesti võimalikke arenguid	- vastavate teadustööde maht ja kvaliteet - ressursside kasutamise sihipärasus

6.2.2.2. Vaadata üle vähemusrahvuse kultuuriautonomiaseaduse, sh kultuuriomavalitsuse roll rahvusvähemuste kultuuri ja hariduse edendamisel.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Vähemusrahvuse kultuuriautonomiaseaduse ülevaatamine ning vajadusel parandusettepanekute esitamine.	- vähemusrahvuse kultuuriautonomiaseaduse, sh kultuuriomavalitsuse roll määratletud	- vähemusrahvuse kultuuriautonomiaseaduse analüüs ja vastavalt vajadusele esitatud parandusettepanekud

6.2.2.3. Toetada rahvuskultuuriseltside ja pühapäevakoolide tegevuse kaudu etniliste vähemuste keele ja kultuuri säilimist.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Finantsiline (sh riiklik, erasektor, välisabi jt) toetus rahvuskultuuriseltsidele.	<ul style="list-style-type: none"> - oluline arv etniliste vähemuste esindajaid on haaratud rahvuskultuuriseltside liikmeskonda ja kaasatud nende üritustesse - rahvuskultuuriseltsid tegutsevad edukalt 	<ul style="list-style-type: none"> - vastavad finantsvahendid (sh riiklik, erasektor, välisabi jt) on eraldatud rahvuskultuuriseltsidele esitatud projektide alusel vastavalt kindlaksmääratud tingimustele - rahvuskultuuriseltside ürituste ja muude tegevuse arv ning nendest osavõtnute arv
2. Finantsiline toetus (sh riiklik, erasektor, välisabi jt) pühapäevakoolidele.	<ul style="list-style-type: none"> - pühapäevakoolide tegevuse kaudu omandavad etniliste vähemuste liikmed teadmised oma emakeelest ja kultuurist 	<ul style="list-style-type: none"> - vastavad finantsvahendid (sh riiklik, erasektor, välisabi jt) on eraldatud - pühapäevakoolide ja nendes õppivate inimeste arv regioniti, kus selline vajadus eksisteerib - vastav arv õppematerjale olemas - vastav arv kvalifitseeritud õpetajaid olemas - pühapäevakooli lõpetaja teadmiste tase

6.2.2.4. Rahvuskultuuriseltside koostöö soodustamine, sh erasektori toetuse ja välisrahastajate leidmiseks seltsidele; teabelevi korrastamine

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
<p>1. Perioodiliste teabepäevade korraldamine rahvuskultuuriseltsidele riigi rahvuspoliitika tegevussuundadest ja konkreetsetest riiklikest ning välisabi projektidest.</p> <p>2. Rahvuskultuuriseltside, nende liitude ja ühenduste esindajate osalemine riigi loodud etnilisi vähemusi puudutavate ümarlaudades ja teistes nõuandvates kogudes.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rahvuskultuuriseltsidel on piisav ja püsiv finantsiline tugi oma tegevusele - rahvuskultuuriseltsid on piisavalt informeeritud riigi rahvuspoliitikast ning toimub koostöö riigiga selles vallas 	<ul style="list-style-type: none"> - vastavad mitteriiklikud finantsvahendid on olemas - toimunud teabepäevade ja nendest osavõtnute arv - rahvuskultuuriseltside, nende liitude ja ühenduste esindajate arv etnilisi vähemusi puudutavates ümarlaudades ja teistes nõuandvates kogudes; nende ettepanekute arvestatus

6.2.2.5. Rahvuskeelsete põhikoolide tegevuse toetamine.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Rahvuskeelsete põhikoolide rahaline toetamine (sh riiklik, erasektor, välisabi jt).	- rahvuskeelsetel põhikoolidel on tegutsemiseks vajalik baas	- rahvuskeelsete õppematerjalide hulk - kvalifitseeritud õpetajate arv - õppurite arv koolis
2. Teabe levitamine rahvuskeelse hariduse alal.	- rahvusgruppide esindajad on teadlikud omakeelse hariduse omandamise võimalustest ja tingimustest	- teavikute arv - meediaesinemiste arv
3. õppematerjalide väljatöötamine.	- rahvuskeelsetel põhikoolide on nende erisusi arvestavad õppematerjalid	- rahvuskeelsete originaalmaterjalide arv - Eesti-aineliste originaalmaterjalide arv
4. Rahvuskeelsete põhikoolide eesti keele kui teise keele õpetajate ettevalmistus eriplaani alusel (eesti keel + emakeele-õpingud asjaomases (välis) ülikoolis.	- keeleteadlikkuse kasv eesti keeles ja emakeeles	- rakendatud õppeplaan

5) Tallinna Integratsioonikomisjoni poolt avalikuks aruteluks esitatud eelnõu

Tallinna Integratsiooniprogramm 2002–2005

Käesoleva programmi kontseptsiooni aluseks on riikliku integratsiooniprogrammi teoreetiline raamistik, mis omakorda põhineb seisukohal, et integratsiooniprotsessi väljundiks on Eesti mudel mitmekultuurilisest ühiskonnast, mida iseloomustavad *kultuurilise pluralismi, tugeva ühisosa ning eesti kultuuriruumi säilitamise ja arendamise põhimõtted*.

Integratsiooniprogramm defineerib integratsiooni kahesuunalise protsessina, mille sisuks on ühelt poolt ühiskonna suurem ühtlustumine võrdse kodakondsuse ja avaliku sfääri ühiskeelse toimimise kaudu ning teiselt poolt võimaluste loomine rahvusvähemustele oma kultuuri ja traditsioonide säilitamiseks. *Rahvusvähemustena* käsitletakse käesolevas programmis nii etnilisi rühmi nende isikliku kuuluvustunde alusel, kui ka keelevähemusi nende emakeele või faktiliselt esimese keelena kasutatava keele põhjal, samuti kodakondsuseta tallinlasi, milline rühm hõlmab osaliselt mõlemat, nii etnilisel kui keele alusel jaotumist.

Demokraatliku, ühe kultuurilise dominandiga rahvusriigi ühiskondliku sidususe tagamise strateegiate valikul on vajalikud pingutused, mille tulemusel väiditaks eri kultuuridesse kuuluvate rühmade, sealhulgas ka keelekuuluvuse piiride ühtimist sotsiaalsete ja poliitiliste kooskondade eralduspiiridega. Selleks on vaja järgida kahte põhimõtet:

esiteks, luua vajalik mentaalne keskkond kultuuripluralismi aktsepteerimiseks ja arenguks, ning *teiseks* – individuaalsel tasandil – peab ühiskonna horisontaalsetes seostes ja kõigis avalikes struktuurides olema tagatud igaühe mitmekülgne osalemine, ilma kultuuri/keele kooskonna piire järgimata.

Multietnilise ühiskonna poliitilises integratsioonis nähakse õigustatult ühiskonna või riigi süsteemse tervikkuse kõige üldisemat mõõdet. Seda põhjusel, et vaid ühiste poliitiliste koordinaatide olemasolu võimaldab ühiskonna mitmesuguse päritoluga pluralismi iseregulatiivset ja üldisi huvisid arvestavat toimimist. Individuaalne valikuvabadus ja isiklike strateegiate vaba valik on võimalik vaid siis, kui 'kuulumine riiki' on kõigi jaoks ühine ja üldine väärtus. Võrdseid õigusi ja ühesuguseid kohustusi sätestav õiguslik keskkond on *konstitutsioonilise patriotismi* juurdumise ning grupiüleste ühiste hüvede aktsepteerimise olulisim eeltingimus.

Osalusele rajatud integratsiooni teiseks eelduseks on tugev kodanikuühiskond. Käesolevas kontekstis tähendab see, et inimesed ja rühmad tajuvad ühishuvisid ja -väärtusi, tegutsevad vastutustundlikult, vastastikuse usalduse ja koostöö vaimus. Selle eesmärgi saavutamiseks on vaja esmajärjekorras toetada ühiskondlike, inimeste vabal algatustel põhinevate organisatsioonide loomist, samuti kultiveerida koostööd ja sallivust, et inimesed suhtuksid mõistvalt ja isegi soosivalt kõikide ühiskonnaliikmete, eeskätt väheemuste esindajate (ka migrantide) kultuuri- ja keeleerinevustesse (identiteeti). Tallinna integratsiooniprogrammi koostajad on lähtunud järgmistest prioriteetidest ja suundadest:

- sotsiaal-majanduslik,
- haridus,
- kultuurilis-kommunikatiivne,
- õiguslik-poliitiline.

Ei saa loota, et majanduslik areng ja sellega seonduv üldine heaolu tõus toob iseenesest kaasa mitte-eestlaste kiire integreerumise Eesti ühiskonda; ei saa loota, et barjäärid, mis seni piiravad mitte-eestlaste konkurentsivõimet tööturul, vähenevad iseenesest. Kogu ühiskonna sidususe taotlus on oluline eeldus mitte-eestlaste probleemide paremaks mõistmiseks, teadvustamiseks ja nende tõhusaks lahendamiseks. Küsimus on selles, et Tallinna puhul on mitmed probleemid avaldunud teravamalt, kui teistes piirkondades. Konkreetsed ettepanekud ei ole alati Tallinna-spetsiifilised, vaid puudutavad tihti kogu Eestit.

Tööturu osas on oluline kohalikul tasandil toetada sotsiaalsete partnerite koostööd. Samuti peavad kõik linna tasandil tehtavad olulised otsused läbima ekspertiisi: millised ohud sotsiaal-majanduslikule integratsioonile nendega kaasnevad.

Mitte-eesti noortele paremate tööturuvõimaluste loomisel ei saa lähtuda vaid eesti keele õppe taseme parandamisest koolides. Tähelepanu all peab hoidma ka neid mitte-eesti noori, kes on haridussüsteemist juba väljas. Mitte-eesti noorte eesti keele oskuse tase ei parane üleöö. Seetõttu peab olema üleminekuperiood, mille kestel püütakse luua mitte-eesti noortele eesti noortega ligilähedaseltki võrdsed võimalused hariduse omandamiseks.

Sotsiaal-majandusliku integratsiooni alal näeb käesolev programm prioriteetsena järgmisi ülesandeid:

- 9) Keeleprogrammid peaksid muutuma spetsiifilisemaks ja arvestama mitte-eestlaste erinevate gruppide eri vajadusi (sh ka erialase terminoloogia osas).
- 10) Suurendada õppekohtade arvu vene õppekeelega täiskasvanute põhikoolides ja gümnaasiumides.
- 11) Muuta erialade struktuuri vene õppekeelega kutseõppeasutustes: suurendada tuleks vastuvõttu eelkõige tertsiaarsektoriga seotud erialadele (teenindus, kaubandus jne).
- 12) Vene noortele suunatud programmid (oluline oleks toetada ka põhiliselt vene õppekeelega kutseõppeasutusi, kus õpib suhteliselt palju vene nori ja mille lõpetamisel töötusriskid on suuremad (eriti tagasihoidlike keeleoskuste puhul Tallinnas).
- 13) Suurendada keskhariduse omandanud mitte-eesti noorte edasiõppimisvõimalusi kutseõppeasutustes, seda eriti tütarlaste jaoks.
- 14) Suurendada vastuvõttu kõrgkoolide riigieelarvelistele kohtadele erialal "eesti keel kui võõrkeel".
- 15) Võimaldada vene õppekeelega kooli lõpetanud noortel sooritada kõrgkoolidesse sisseastumisel täiendavad katsed vene keeles ning esimesel õppeaastal õpetada täiendavalt intensiivselt eesti keelt.
- 16) Osadel erialadel kombineerida kõrgkoolides eesti- ja venekeelset õpet.

Hariduse valdkonnas integratsiooni alal näeb käesolev programm prioriteetsena järgmisi ülesandeid:

Lasteaiad

- 1) Koostada regionaalne Tallinna lasteaedade õppekava.
- 2) Välja töötada ühised kooliküpsuse näitajad (erinevus vaid vene ja eesti keelt kõnelevate laste emakeele teadmistes-oskustes), et tagada ladus üleminek lasteaiast või kodust algkooli.
- 3) Kaaluda võimalusi senisest suurema arvu koolieelikute haaramiseks eelharidusse, seda nii eesti- kui venekeelsete laste osas.
- 4) Rakendada venekeelsetes lasteaedades olemasoleva praktika analüüsimise baasil avaramalt osalist keelekümblust.
- 5) Laiendada koolide juures töötavate ettevalmistusklasside võrku.

Üldhariduskoolid

Tähendusliku ja tulemusliku integratsiooni kujundamiseks, mida koolid mõistavad ja millega soovivad kaasa minna, tuleks kaaluda järgmisi samme:

- 1) Koheselt tuleks Tallinna Linnavolikogul analüüsida seaduseparandust 2007 aasta suhtes ning teha oma põhjendatud ettepanekud Eesti Vabariigi Valitsusele ja Riigikogule.
- 2) Analüüsida vene õppekeelega koolide võimalusi nn rahvusliku komponendi (emakeel, kirjandus, ajalugu, kultuur laias tähenduses) rakendamisel lisaks ühisele riiklikule õppekavale nii praegu kehtiva 1996. a RÕKi kui ka tulevaste versioonide seisukohalt.
- 3) Koostada Tallinna regionaalse õppekava versioon.
- 4) Analüüsida riigikeele, s.o eesti keele ainekava, mis võimaldaks tulemuslikumalt omandada eesti keelt koos vastava Estica bloki jt võimalike toetavate komponentidega. Eesti keele õppeks on vajalik didaktiline süsteem, mis määratleb nii

sisu valiku kui ka õpetuse metoodika kogu üldhariduskooli ulatuses. Eelkõige on vaja eesti keele kontrastiivset (võrdlevat) grammatikat vene keele kui lähtekeele seisukohalt. See võimaldaks koostada sobivamat õppesisu, kavandada metoodikat ja oluliselt tõsta eesti keele õpetuse tulemuslikkust.

- 5) Koostada kava keelekümbeluse elementide või osalise keelekümbeluse kasutamiseks algklasside pikapäevarühmade töös.
- 6) Koostada (põhi)õppeainete terminoloogia loendid 4 keeles (eesti-vene-inglise-saksa), mis oleksid konkreetseks vahendiks, võimaldamaks koolilõpetajatel paremini kohaneda kutse(kõrg)koolides ja ülikoolides õpinguid jätkates.
- 7) Kaaluda võimalusi kasutada ka Venemaal välja antud loodusainete ja keeleõpikuid, mis oma aineesituse loogikalt ja kvaliteedilt ületavad Eesti omi.
- 8) Tallinna linnal kaaluda lepinguid teatritega, mille kohaselt õpilastel oleks juurdepääs kontsertidele ja teatrietendustele soodustatud hindadega pärastlõunastel aegadel, eriti aga koolivaheaegadel.
- 9) Laiendada muuseumitundide võimalusi ka vene õppekeele koolidele.
- 10) Kavandada vahendid, et vene õppekeele koolid saaksid tellida eesti ajakirju.
- 11) Kavandada vahendid, et eesti keele õppimist oleks kõikide vene õppekeele koolide kõikides klassides võimalik läbi viia keelegruppides (mitte üle 15–18 õpilase), mis eeldab klasside jagamist vähemalt pooleks.
- 12) Luua koolide juurde korrektsiooniklassid, kus saaks aidata õpiraskustega ja sotsiaalselt hooletusse jäetud lapsi.
- 13) Kaaluda võimalusi selliste huvialaringide töö laiendamiseks, kus osaleksid koos nii eesti kui ka vene õppekeelega lapsed.
- 14) Üldhariduslike koolide töö toetamiseks on vaja tegelda ka lastevanematega. Nendele oleks vaja taastada võimalus külastada pedagoogilisi lektoriume; leida võimalus saada juriidilist, psühholoogilist ja pedagoogilist nõu; oma ühingu, mis võimaldaks saada informatsiooni ning kaasa rääkida üldhariduskooli arengut puudutavates küsimustes Tallinnas.

Kaadriprobleemid ja õpetajate täiendkoolitus

Kaaluda võiks järgmisi arenduslikke suundi:

- 1) Analüüsida koostöös Haridusministeeriumiga õpetajate kaadri ettevalmistamist ning kavandada tegevuskava koolide kindlustamiseks vajaliku kvalifikatsiooniga kaadriga.
- 2) Kaaluda lepingu sõlmimist Peterburi vastavate kõrgkoolidega nende aineõpetajate kaadri põhikoolituseks, keda Eestis ette ei valmistata (füüsika-, keemia-, matemaatika-, bioloogiaõpetajad) ja keda saaks kasutada meie pedagoogilise kultuuri rikastamiseks vastavates valdkondades.
- 3) Avardada õpetajate täiendkoolituse võimalusi, eriti kaaluda linna vahenditest vene õppekeele koolide õpetajatele eesti keele kursuste korraldamist, suunates selleks rohkem eelarvelisi vahendeid. Luua õpetajate täiendkoolituse süsteem, mis võimaldab suuremale osale Tallinna õpetajatest juurdepääsu kursustele.
- 4) Kavandada ainesektsioonide töö aktiveerimist ja selle kaudu ühistegevust eesti ja vene õppekeele õpetajate vahel.
- 5) Avada magistriõppegrupp vene õppekeele koolijuhtide koolitamiseks.
- 6) Luua noortele õpetajatele oma klubi kogemuste vahetamiseks ning paremaks koolieluga kohanemiseks.

Hariduskorraldus Tallinnas

- 1) Võtta kasutusele praktika, kus hariduskorralduslike (eelkõige muudatused koolivõrgus) otsuste, sealhulgas vene õppekeele koolide osas, tegemine põhineb uuringutel ning tihedal koostööl linnaosade valitsustega. Koolivõrgu ja lasteaedade võrgu korrastamine peab toimuma argumenteeritult koostatud plaanide järgi, mitte vastukäivate kiirotsustuste meetodil.
- 2) Tuleb taastada nii eesti kui vene õppekeele koolide nõustamine õppekavade arendamiseks ning koolide arengukavade koostamiseks, kavandada vahendid vastavateks uuringuteks.
- 3) Rakendada tööle vene õppekeele koolide integratsiooninõukogu, kes saaks teha ettepanekuid Tallinna linnavalitsuse poolt rahastatavate prioriteetide ja projektide osas.

Meedia

Jätkata Õpetajate Lehe venekeelse kord kuus ilmuva väljaande ning ajalehe Utšitel toetamist Tallinna linnavõimude poolt. **Kultuurilis-kommunikatiivse integratsiooni alal näeb käesolev programm prioriteetseina järgmisi ülesandeid:**

- 1) pealinna kultuurilise potentsiaali tõstmine, mitmekülgse kultuurilise ja kunstilise hariduse, sh ulatusliku vabahariduse arendamine; need meetmed peavad kasvatama asjatundlikku ja esteetiliselt nõudlikku kultuuri tarbijaskonda;
- 2) eesti rahvuskultuuri ja rahvusvähemuste kultuuri igakülgne toetamine, arvestades seda, et harjumuspärased ja stabiilsed kultuurilised eelistused ja sümpaatiad aitavad tasakaalustada kultuuriruumi rahvusvahelistumisest johtuvat anonüümsust, pärssida globaalselt leviva kultuurilist omapära tasalülitava massikultuuri ülemäärast mõju;
- 3) arvestades linna elurajoonide jätkuvat rahvuslik/keelelist (sotsiaalset/kultuurilist) eristumist, on esmatähtis luua tingimused, et vältida madala sotsiaalse ressursiga linnaelanike tõrjumist kindlatesse elupiirkondadesse; strateegiliselt oluline on leida materiaalseid ressursse elanike, eriti noorte ühistegevust ja vaba aja sisustamist võimaldava infrastruktuuri väljaarendamiseks vaegarenenud elupiirkondades;
- 4) vaatamata sellele, et mitte-eestlastele eesti keele õpetamise üleriigilised programmid on valitsuse poolt koordineeritavad, püstitab käesolev programm rea keealase töö ülesandeid, mille sihiks on eesti keele kasutusala järjekindel avardamine, eesti keele parema valdamise saavutamise ja mitte-eestlaste keelelise toimetuleku suurendamine; samas peavad linnas tegutsevad institutsioonid tegema neist oleneva, et seni veel ebapiisava keeleoskusega töötajate professionaalsed oskused ja kultuuripotentsiaal ei jääks kasutamata;
- 5) tuleb suurendada ja parandada kultuurilise pluralismi nähtavust:
  - tagada, et linna kultuurielu suurüritustel osaleksid ka vähemuste kultuurikollektiivid;
  - toetada eri keeltes töötavate kultuuriasutuste ja ühingute ühisprojekte;
  - kaasata vähemuste kultuuriühendusi kultuurikontaktide arendamisse vähemuste emamaadega;
  - leida võimalusi vähemuste professionaalsete kultuuritöötajate koolitamiseks välisriikides riikide- / linnadevaheliste lepingute raames;
  - toetada vähemuste kultuuride tutvustamise projekte eesti õppekeele õppeasutustes ning eesti kultuuriasutustes ja raamatukogudes;
  - kultuuri- ja spordialastes meediakampaaniates järgida õiglase esindatuse põhimõtet.

2.4.1 Poliitikast osavõtt

Osavõttu poliitikast ja ühiskonnaelust tuleb vaadata laiemas poliitilise integratsiooni kontekstis, kuivõrd selle erinevad elemendid on omavahel tihedalt seotud. Linna integratsiooniprogramm lähtub eeldusest, et ühiskonna integratsioon kujutab endast kahepoolset protsessi, mis eeldab nii mitte-eestlaste kui ka eestlaste teatud pingutusi. Poliitilise integratsiooni puhul on oluline tähele panna, et sellega seotud väljakutsed on põhi- ja vähemusrahvuste esindajatele paratamatult erinevad, kuivõrd nende asend poliitika senises toimimises on olnud erinev.

Mitte-eestlaste puhul tähendab poliitiline integratsioon järgmiste eesmärkide saavutamist:

- 1) edukat naturalisatsiooni, st Eesti kodakondsuse omandamist valdava enamuse mitte-eestlaste poolt;
- 2) ühtse riigiidentiteedi kujunemist;
- 3) senisest aktiivsemat osavõttu poliitikast ja ühiskonna elust tervikuna.

Eestlaste puhul eeldab poliitiline integratsiooni eesmärkide saavutamine eelkõige mitmete rahvuslike stereotüüpide ja hoiakute muutumist:

- 1) tolerantsuse ja avatuse suurenemist Eestis elavate rahvusvähemuste suhtes;
- 2) Eesti kui multikultuurilise ühiskonna aktsepteerimist;
- 3) taolise riikluse ideoloogia omaksvõtmist, mille kohaselt Eesti riik on mitte etnilisel alusel, vaid poliitilisel alusel põhinev rahvusriik.

Ülalnimetatud eesmärgid ning tegevusi nende saavutamiseks defineerib Tallinna linna integratsiooniprogramm Eesti ühiskonna poliitilise integratsioonina. Toodud üldpõhimõtete realiseerimise mehhanismid linna integratsioonipoliitikas lähtuvad järgmistest eeldustest:

2.4.2 Hea valitsemise multikultuuriline aspekt

Hea valitsemise ideaaliks on niisugune võimukorraldus ja juhtimine, milles kajastuvad ühiskonna ja selle eri segmentide elulised huvid ning toimivad eri huvide tasakaalustamise demokraatlikud mehhanismid. Viimased toimivad edukalt spetsiifilises poliitilises ja kultuurikeskkonnas, mis on iseloomulik *eesmärgikesksele organisatsioonilisele struktuurile, kus formeeruvad sihtotstarbelised koostöösuhted huvitatud subjektide ja asjaomaste institutsioonide vahel* (Tallinna linnakeskkond ja kuritegevus. Teadusliku uurimistöö leping nr 1/1, 22.06.1999. MTÜ sisekaitse arhitektuur, lk 24). Neis suhetes on kombineeritud horisontaalsed sidemed huvitatud rühmadega ja võimuorganitele omased vertikaalsed juhtimissuhted. Viimased peavad garanteerima eri gruppide ja institutsioonide koostöö eelduste loomise ning muutuvatele sotsiaalsetele vajadustele adekvaatsete reageerimismehhanismide kujundamise.

Sõltumata sellest, kas tegemist on rahvuslikult homogeense või mitmekultuurilise elanikkonnaga, on eesmärgistatud koostöösuhted igasuguse sotsiaalse kooskonna, sealhulgas ka linnaühiskonna integratsiooni olulisim tingimus. Mitmerahvusliku kooskonna integratsiooni peamine indikaator on sotsiaalsete ja poliitiliste ühiväärtuste kujunemine ning erineva etnilise tagapõhjaga inimeste koostöövalmidus ning praktiline osalemine ühiskonna elus. Siit tulenevalt peaksid eri rahvustest linnakodanikud aduma linna keskkonda võrdselt avatuna kõigi jaoks.

6) TPÜ õpetajakoolituse strateegia 2001–2005.

Õpetajakoolituse kaasajastamine TPÜ-s. projekti juht Mattisen H. heaks kiidetud 19.02.2001 TPÜ nõukogu poolt

TPÜ õpetajakoolituse strateegia lähtub õppimis- ja koolitusoskuste kujunemisest haritlase universaalseks tunnuseks, õpetaja üha laienevast rollist ühiskonnas. Meie strateegia lähtub Eesti ühiskonna ootustest, riiklikus haridusstrateegias Õpi-Eesti püstitatud eesmärkidest ning ülikooli soovist juurutada selle valdkonna innovaatilisemaid mudeleid ja lähenemisi.

Õppekava:

Teooria ja praktika vahekord tasakaalust väljas. Puudulik suhtlemis- ja juhtimisalane ettevalmistus (sh koostöö ja grupiprotsesside juhtimine). Vähene tähelepanu õpetaja isiksuse kujundamisele. Koolituse sisu jääb maha muutuva haridussüsteemi nõuetest. Põhiõppe- ja täiendõppekavad ühitamata.

2. Ühiskonna ootused õpetajakoolitusele

Pidevalt muutuv ja uusi väljakutseid esitav ühiskond vajab oluliselt muutunud rollipildi ning uuenenud kompetentsidega õpetajat.

Ühiskonna ootused õpetajatele on seotud eelkõige järgmiste valdkondadega:

Õpetaja suurem avatus ja koostöövalmidus – Ootuseks on suurem koostöösuutlikkus kooliväliste huvigruppidega – lapsevanemad, kohalik omavalitsus, erinevad haridusinstituutsioonid, õpetajate organisatsioonid, aga ka suutlikkus tulla erinevaid omakultuure arvestades toime mitmekultuurilises õppekeskkonnas.

Õpetaja osalemine arendustegevuses – Kooli õppivaks organisatsiooniks kujunemise eelduseks on õpetaja suurem valmisolek osaleda organisatsiooni kui terviku arendustegevuses, algatada uuendusi, osaleda grupitöös, olla visionäär ja innustaja, aga samuti õpetaja süstemaatiline töö enda professionaalsel arendamisel.

Õpetaja kui liider ja nõustaja – Ootuseks on õpetaja suurem suutlikkus juhtida ja arendada sotsiaalseid suhteid klassis, lahendada kooli sotsiaalprobleeme, rakendada kaasaja arengu- ja õppimispsühholoogia põhimõtteid, suutlikkus oma tegevust eesmärgistada ja planeerida, näha õpetamist ja õppimist ühtse protsessina, olla isiksusena õpilastele eeskujuks.

Ühiskonna ootustele vastava rollipildiga õpetajat iseloomustab:

- Õpetajaameti seostamine arengu ja õppimisega, pidev eneserefleksioon, ametialaste oskuste arendamine, isiksuslik suhe töösse, oma kasvatusnägemus;
- Valmisolek muutusteks ning osalemiseks hariduspoliitilistes protsessides, tundmine end kaasvastutajana Eesti hariduse kujundamisel;
- Ülikooli õppetegevusega õpetajahariduse erinevatel tasanditel kaasneb kõige erinevamat laadi uurimis- ja arendustegevus, mis peab olema suunatud haridussüsteemi **kui terviku funktsioneerimise ja arengu tagamisele**. Ülikool ei piirdu pelgalt eri gruppide (riigiasutuste, omavalitsuste, organisatsioonide, kutseliitude) esitatud tellimuste täitmisega, vaid seab endale ülesandeks
- **suunata ühiskonna ootusi ja vajadusi ning osaleda riikliku haridusstrateegia kujundamisel;**
- **olla pidevalt kursis koolielu vajadustega**, teadvustada päevaprobleeme ning töötada välja lahendusi.

7) Vabariigi valitsuse lähtepunktid

Kolmikliidu integratsioonikavad

<p>2. tõstab eesti keele õpetamise muulasnoortele põhikoolis sellisele tasemele, mis võimaldab neil sooritada kodakondsuse saamise nõuetele vastava keeleeksami põhikooli lõpueksamina;</p>	<p>Kodakondsuse taotleja Eesti Vabariigi Põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse eksami kaasajastamine ning ühitamine põhikooli kodanikuõpetuse programmiga (ekspertide tasandil on käivitunud töö uue küsimustiku ning eksami metoodika väljatöötamiseks);</p> <p>Integratsiooniprogrammi alamprogramm "Haridus"</p> <p>Võõrkeelse põhikooli ja gümnaasiumi lõpetajate eesti keele lõpueksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamine</p> <p>Kodakondsuse taotlejate eesti keele eksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamine</p> <p>Eesti keele õppe kvaliteedi parandamine muukeelses koolis, sh – keelekümblusmetoodika sisse viidud 4 venekeelsesse kooli- eesti keele kui teise keele õpetajate piirkondlikus täiendkoolituses osales 150 õpetajat</p>
<p>3. astub samme muukeelse kooli arendamiseks ja sisuliseks liitumiseks Eesti ühtse haridussüsteemiga ning tingimuste loomiseks riiklike gümnaasiumide üleminekuks eestikeelsele õpetusele seadusega ettenähtud tähtajal, säilitades samal ajal kooliprogrammis võimalused rahvusvähemuste keelte, ajaloo ja kultuuri õppimiseks nende emakeeles ning muulaste rahvusliku identiteedi säilimiseks;</p>	<p>Integratsiooniprogramm alamprogrammid "Haridus" ja "Rahvusvähemuste haridus ja kultuur"</p> <p>Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamine seoses muukeelsete riigi ja munitsipaalgümnaasiumide eesti õppekeelele ülemineku hiljemalt 2007/2008. õppeaastal, luues seejuures piirkondlikke iseärasusi ja kooli õppekava arvestavad tingimused muukeelsetele õpilastele oma emakeele õppimiseks ja rahvuskultuuri tundmaõppimiseks eesmärgiga säilitada oma rahvuslik identiteet.</p> <p>Muukeelses riigi ja munitsipaalgümnaasiumis Eesti õppekeelele ülemineku ettevalmistamine ja läbiviimine, sh:- 71 koolijuhti osales eesti õppekeelele ülemineku alasel koolitusel</p>
<p>4. soodustab muulasperede laste ja noorte kontakte eesti elulaadi, keele ja kultuuriga, toetades projekte laste keelelaagrite, perepuhkuste, huvialategevuse korraldamiseks;</p>	<p>Jätkub laste keelelaagrite, perekeeleõppe, perepuhkuste ja teiste lastele ja noortele suunatud tegevuste finantseerimine, välja on kuulutatud MEISI projektikonkurss "Estica"</p> <p>Integratsiooniprogramm alamprogramm "Haridus"</p> <p>Eesti- ja muukeelsete noorte ja perede omavaheliste kontaktide tugevdamine, sh – eesti keele suvelaagrites ja pereõppes osales 3000 muukeelset last</p>

8) Õppiv Eesti

Vabariigi Presidendi Akadeemilise Nõukogu ettekanne Riigikogule. 19.02.1998

Muukeelne kool

1. Muukeelsed koolid tegutsevad ühistel alustel riigikeelsete koolidega ühtse haridussüsteemina, mis peab tagama kõigile üheväärsel kvaliteediga hariduse sõltumatult õppurite etnilisest või keelelisest taustast.
2. Muukeelsete koolide arengu kavandamisel lähtutakse kategoorilisest nõudest, et kavandatavad sammud ei viiks hariduse kvaliteedi langusele.

3. Põhirõhk muukeelsete koolide integreerimisel tuleb asetada koolide juhtkondade ja õpetajate järk-järgulisele ja sihikindlale kaasamisele eestikeelsesse haridusellu.
4. Strateegiliseks prioriteediks muukeelses koolis tuleb seada eesti keele omandamine põhikoolis keskhariduse omandamiseks eesti keeles vajalikul tasemel. Muukeelsete keskastme õppeasutuste saatuse üle otsustamine tuleb edasi lükata kuni selle ülesande täitmiseni.
5. Tuleb alustada muukeelsete koolide õpetajate sihikindla ettevalmistamisega valdavalt eestikeelses keskkonnas. Kirde-Eestisse tuleks asutada olemasolevate väikeste kõrgkoolide või nende filiaalide baasil üks suurem kõrgem õppeasutus.

5. samm: Integreerida venekeelne kool Eesti haridussüsteemi

1. Täiendada ministeeriumi koosseisu vastavat keskkonda tundvate inimestega ja moodustada ministri juurde vastav laiapõhjaline nõuandev kogu.
2. Kavandada programm muukeelsete koolide juhtide ümberkoolituseks ja siduda see koolijuhtide atesteerimisega.
3. Formuleerida esmatähtsa hariduspoliitilise eesmärgina ülesanne tagada hiljemalt 2007. aastal muukeelsete põhikoolide lõpetajatele riigikeele oskuse tase, mis võimaldaks neil jätkata hariduse omandamist eesti keeles. Töötada koostöös muukeelsete koolide pedagoogidega välja vastav konkreetne tegevuskava ja näha ette vahendid selle eesmärgi realiseerimiseks.
4. Töötada välja muukeelsete koolide õpetajate ettevalmistuse süsteem.

9) Valitsuse raport – Integratsiooniprogramm 1997–2000.

Keelealastest regulatsioonidest on lisaks positiivsetele suundumustele keeleseaduse osas, toimunud veel teinegi märkimisväärne muutus. Nimelt võttis Vabariigi Valitsus vastu määruse, mis ühtlustab erinevad keeleksamid. Uus, integreeritud keeleksamite kord viib ühtsesse ja võrreldavasse süsteemi kolm seni eraldiseisnud eksamit (naturalisatsiooni keeleksam, põhikooli või gümnaasiumi lõpus sooritatav eesti keele riigieksam ja tasemeksam), mis kõik toimusid erineva meetodika alusel ning mille eest vastutasid erinevad ametkonnad. Määrus võtab aluseks kaasaegsel meetodikal põhineva tasemetesti ning annab kõigi kolme eksami korraldamise ja vastuvõtmise Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele.

Vabariigi Valitsus näeb uues, integreeritud keeleksamite korralduses peamist naturalisatsiooni tempo tõstjat, kuivõrd kogu süsteem muutub eksamineeritavale lihtsamaks ning väldib asjatuid eksamite dubleerimisi. Uue korra rakendudes loodab valitsus just põhikooli ja gümnaasiumit lõpetavate seni veel kodakondsuseta noorte inimeste osakaalu suurenemisele Eesti kodakondsuse taotlejate hulgas.

Muud õigusaktid

Teistest õigusaktidest on integratsiooni eesmärkide saavutamise jaoks olulisim põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, milles tehti Riigikogu kultuurikomisjoni ettepanekul muudatused, mis täpsustavad õppekeele munitsipaal- ja riigikoolides põhikooli ning gümnaasiumi tasandil. 4. aprillil 2000. aastal vastu võetud (ja kuu aega hiljem jõustunud) muudatuse kohaselt võib Eesti põhikoolis või selle üksikutes astmetes olla õppekeeleks

mistahes keel. Vastava otsuse teeb munitsipaalkoolide puhul omavalitsuse volikogu ja riigikoolide puhul haridusminister ning vastava ettepaneku teeb neile kooli hoolekogu.

Gümnaasiumides, mis kuuluvad kohalikule omavalitsusele või riigile (s.t. välja kõik gümnaasiumid, mis ei tegutse erakooli seaduse alusel), on seaduse kohaselt õppekeeleks eesti keel. Õppekeeleks loetakse keel, milles toimuv õpe moodustab vähemalt 60 % õppekava mahust. Neile eesti õppekeelega koolide õpilastele, kelle emakeel ei ole eesti keel, luuakse piirkondlikke iseärasusi ja kooli õppekava arvestavad tingimused oma emakeele õppimiseks ja oma rahvuskultuuri tundmaõppimiseks eesmärgiga säilitada oma rahvuslik identiteet.

IV. Haridus

Mitte-eestlaste noore põlvkonna kujunemine ühiskonna aktiivseks eestikeelseks ja –meelseks, kuid oma rahvuskultuuri säilitavaks osaks on oluline ressurss majanduses ja poliitikas, aga ka Eesti kultuuriruumi laiendamisel ja kultuuri mitmekesisuse suurendamisel.

Eesti ühiskonnas elama ja toime tulema õpitakse koolis. Hariduselu integratsiooni-dominandiga arengutee eeldab selgust vene- ja muukeelse kooli perspektiivides, mitmekultuurilise demokraatliku ühiskonna põhimõtteid järgiva kodanikuõppe arendamist. Eesti kooli ülesanne on teha ühiskonna arengueesmärgid ja kultuuriline keskkond mõistetavaks kõigist rahvustest õppureile, avardada indiviidide arusaamu teistest kultuuridest, leida ja laiendada eri rahvusrühmade kultuurilise läbikäimise vorme ja viise.

Integratsioon hariduse valdkonnas tähendab, et muukeelse põhikooli lõpetanu on ühiskonnapädev ja valdab eesti keelt kesktasemel, ta saab õpinguid jätkata kutseõppeasutuses või gümnaasiumis, kus valdav osa õppest toimub eesti keeles. Põhikoolis võib õppekeeleks olla eesti keel või muu keel, järgmisest kooliastmest alates on munitsipaal-, riigi- ja avalik-õiguslike õppeasutuste õppekeeleks eesti keel. Neile, kes ei valda eesti keelt piisaval määral, korraldatakse õppele eelnevalt või õppega rööbiti täiendavat keeleõpet. Eestikeelse õppe mahu suurenemine ei too kaasa vene õppekeelega koolide sulgemist, see tähendab koolikorralduslikke muutusi ja õpetajate ümberõpet. Eesti keeles kesk- ja kõrghariduse saanud mitte-eestlaskonna noorem põlvkond kujuneb dialoogpartneriks Eesti kultuurielus, poliitikas ja majanduses.

Kokkuvõte

Rahvusvähemuste ja etniliste vähemuste huve kaitsvatest õigusaktidest on Eesti Vabariigis vastu võetud vähemusrahvuse kultuuriautonomia seadus, samuti on Eesti Vabariik ühinenud Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooniga. Vähemusrahvuse kultuuriautonomia seaduses ettenähtud võimalused pole täielikult rakendunud. Seetõttu riik koostöös Presidendi Ümarlause ning teiste rahvusvähemuste ja etniliste vähemuste esindajatega püüab leida lahenduse, mis oleks praktilises elus toimiv ning samas säilitaks põhiseaduse ja vähemusrahvuse kultuuriautonomia seadusega antud põhimõtted ja võimalused.

Eestis tegutseb üle 120 rahvuskultuuriseltsi, mis on enamikus koondunud 4 rahvuskultuuriseltside liitu ja ühendusse. Samuti tegutseb vähemuste huvide esindamiseks 1993. aastast Vabariigi Presidendi juures nõuandva organina moodustatud

Presidendi Ümarlaud, mis osales aktiivselt riikliku programmi "Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000–2007" koostamisel.

Rahvuskultuuriseltse toetavad rahaliselt Kultuuriministeerium, Haridusministeerium, Integratsiooni Sihtasutus ning kohalikud omavalitsused.

Lisaks riikliku haridussüsteemi kuuluvate venekeelsete põhikoolidele ja gümnaasiumitele kasutatakse rahvusvähemuste ja etniliste vähemuste hariduse edendamiseks kasutatud teisi haridusalaseid organisatsioonilise vorme, sh rahvuskeelsed üldhariduskoolid ja huvikoolid, sh pühapäevakoolid.

Rahvusvähemuste ja etniliste vähemuste kultuuride tutvustamisel ühiskonnas etendab olulist rolli avalik-õiguslik meedia, sh Eesti Raadio ja Eesti Televisioon. Lisaks avalik-õiguslikule televisioonile edastavad mitmed eraõiguslikud telekanalid samuti rahvusvähemuste ja etniliste vähemuste traditsioone tutvustavaid saateid.

VI. Kodanikuühiskond

Kodanikuühiskonna integratsioonilisest ressursist

Kodanikualgatus on tänapäevase ühiskonna integreerumise peamisi ressursse sotsiaalsete ja majanduslike protsesside regulaatorina. Eesti on üleminekuühiskond koos spetsiifiliste probleemidega, mis tulevad Nõukogude perioodil toimunud muutustest. Just seetõttu on olulised elanike vahelised koostöövõrgustikud, mis pakuvad võimalusi tasandada ka neid probleeme, mis tulenevad asukate erinevast poliitilisest staatusest – kuulumisest teiste riikide kodakondsusse või Eesti kodakondsuse puudumist. Võimalused, mida pakub kodanikuühiskond, on keskse tähtsusega siia elama asunute sotsialiseerimisel, nende kasvamisel Eesti Vabariigi kodanikeks.

Kodakondsuse taotleja eesti keele eksam

1995. a jõustunud kodakondsuse seaduse kohaselt nõutakse kodakondsuse taotlejalt eesti keele oskust igapäevaeluks vajalikul tasemel. Eksam toimub testi vormis, kusjuures enne 1930. a 1. jaanuari sündinud isikud on kirjalikust testist vabastatud. Kodakondsuse taotleja eesti keele eksamit teeb aastas umbes 2 000 inimest. 1999. a 1. juulist jõustunud keeleseaduse muudatus tõi muutusi ka kodakondsuse taotleja eesti keele oskuse kontrollimisse. Seadusemuudatuse kohaselt kehtestab Vabariigi Valitsus kodakondsuse taotleja eesti keele eksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamise tingimused. Määruse eelnõu kohaselt nõutakse kodakondsuse taotlejalt vähemalt algtasemel eesti keele oskuse tunnistust. Kuna ka põhikooli lõpueksam ja gümnaasiumi riigieksam on tasemeksamitega ühitatud, siis 2000. a põhikooli eesti keele lõpueksami või gümnaasiumi riigieksami edukalt sooritanud õpilastel on õigus saada eesti keele oskuse alg- või kesktaseme tunnistus, mille alusel on võimalik ilma täiendava keeleksamita Eesti kodakondsust taotleda. Lõpueksami või riigieksami tasemeksamiga ühitamise võimalust kasutas üle 1000 põhikooli lõpetaja ja üle 2000 gümnaasiumilõpetaja.

Venekeelsed noored integreeruvad küllaltki hästi eestikeelsesesse õppetöösse Eesti avalik-õiguslikes ülikoolides ja riigi rakenduskõrgkoolides. Viimasel kahel aastal on sellele oluliselt kaasa aidanud haridusministri 18. mai 1999. aasta määrus nr 28 "Kõrghariduse omandamisel süvendatult riigikeele õppimise tingimused ja kord", mis võimaldab pikendada muukeelsete üliõpilaste nominaalset õppeaega kuni ühe õppeaasta

võrra, kui nimetatud üliõpilaste eesti keele oskuse tase on madalam keeleseaduses fikseeritud kesktasemest ning kui nad õpivad kõrgkoolis süvendatult riigikeelt. Suuresti on integreerumist toetanud ka EL Phare *Eesti keele õppe programmi* ja teiste Integratsiooni Sihtasutuse vahenditega finantseeritavad eesti keele intensiivõppe projektid. Kindlasti soodustab ja edendab muukeelsete üliõpilaste integreerumist Eesti ühiskonda ka 14.03.2000. a Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud riiklik programm “Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000–2007”

Kõige rohkem soovivad vene koolide lõpetanud õppida eesti keele kui võõrkeele õpetajaks, inglise keele õpetajaks, ajakirjanik-tõlgiks, vene keele õpetajaks, TÜ eesti keele (võõrkeelena) õppetooli üks põhieesmärke on bakalaureusekraadiga kõrgelt kvalifitseeritud eesti keele õpetajate ettevalmistamine muukeelsete koolide jaoks, et ellu viia riiklikku integratsioonipoliitikat.

Toetus riiklikule integratsiooniprogrammile

Õpilaste vahetus

Venekeelsete kutseõppeasutuste õpilaste eesti keele oskuse parandamiseks on Haridusministeeriumi kutsehariduse osakond koostöös Põhjamaade/Ühendkuningriigi/ÜRO Arenguprogrammi projektiga “Toetus riiklikule integratsiooni-programmile” väljatöötanud muukeelsete kutseõppeasutuste õpilaste vahetusprogrammi. Vahetusprogrammi eesmärk on aidata kaasa vene õppekeelega õpilaste integreerumisele Eesti ühiskonda.

Sihtrühmadeks on:

- venekeelsete kutseõppeasutuste õpilased, kes õpivad erialadel, millel on riigikeeleoskuse hea tase eelduseks edukaks konkureerimiseks tööjoturul.
- eestikeelsete kutseõppeasutuste õpilased, kes õpivad erialadel, millel on vene keele oskus võrdväärselt vajalik koos teiste võõrkeeleoskustega.

Vahetusprogramm võimaldab vahetusõpilastele intensiivset keeleõpet ja erialast koolitust- teoreetilist ja praktilist väljaõpet.

Õpilasvahetus võib toimuda

- 1) ühepoolselt
  - venekeelsest keskkonnast eestikeelsesse
  - eestikeelsest keskkonnast venekeelsesse
- 2) kahepoolselt
  - samaaegselt nii venekeelsest keskkonnast eestikeelsesse, kui ka eestikeelsest keskkonnast venekeelsesse keskkonda

Vahetusprogrammi kestus sõltub seatud eesmärkidest:

- 1) lühiajalise (1–3 õppenädalat) õpilasvahetuse eesmärgiks on keele praktiseerimine ja tutvumine vastuvõtva piirkonna töö- ja kultuuritraditsioonidega. Sobiv rühmale kuni 15 inimest.
- 2) pikaajaline (1–3 kuud) õpilasvahetuse eesmärgiks on riigikeeleoskuse täiustamine ja uute tööoskuste (sh lisaeriala) omandamine. Sobiv väikesele rühmale (1–5 inimest)

Vahetusprogrammis osalemine on õpilastele vabatahtlik ja õpilased valitakse vahetusprogrammi sooviavalduste alusel.

1. veebruariks 2000 esitati Integratsiooni Sihtasutusele 11 projektitaotlust osaleda muukeelsete kutseõppeasutuste õpilaste vahetusprogrammi mudeli testgrupis. Ekspertgrupp valis vahetusprogrammi testgrupi läbiviimiseks 2 projekti

- 1) ühepoolne pikaajaline vahetus Sillamäe Kutsekoolist Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskooli 13.märtsist 15 aprillini. Vahetuses osales 8 Sillamäe Kutsekooli sekretäritöö eriala õpilast
- 2) kahepoolne lühiajaline vahetus Kuressaare Ametikoolist Narva Kaubanduskooli 20. märtsist kuni 31. märtsini. Vahetuses osales Kuressaare Ametikooli 7 müügi-sekretäri ning 1 reisikorralduse eriala õpilane; ning Narva Kaubanduskoolist Kuressaare Ametikooli 3 aprillist kuni 29 aprillini. Vahetuses osales Narva Kaubanduskooli 2 jaemüüja, 3 ärikorralduse, 2 reisikorralduse ja 1 koka eriala õpilane.

Aprillikuuga lõppesid vahetusprogrammi mudeli testimised, mida üldiselt võib hinnata edukateks. Vahetusprogrammi mudeli testimise eesmärk oli välja selgitada mudelimumdeli nõrgad ja muutmist vajavad kohad ning teha ettepanekud nende täiustamiseks. Vastav, vahetusprogrammi mudeli täiustamist käsitlev seminar toimub 9 juunil. Väljatöötatud vahetusprogrammimudeli rakendamine on kindlasti väga vajalik. 2000 aasta sügiseks planeeritakse läbi viia veel üks vahetusprojekt. Järgnevatel aastatel on kavandatakse vähemalt kolme õpilasvahetuse projekti aastas.

A. Põhi- ja gümnaasiumiharidus

Venekeelne kool Eestis

Vene õppekeelega koolides on Eesti Vabariigi haridusseaduse vastuvõtmise järel (1992) toimunud olulisi muudatusi: rakendatakse Eesti programme/ainekavasid, enam kui pooled kasutatavatest õpikutest on välja antud Eestis, gümnaasiumiaste on pikenenud kahelt aastalt kolmele, eesti keele õpe on sisse viidud kõigisse koolidesse.

1998. aasta sügisest alustati vene õppekeelega koolide 1., 4., 7. ja 10. klassides üleminekut riiklikule õppekavale. Eesti keele õppe tõhustamine võimaldab gümnaasiumiklassides üle minna eesti õppekeelele suures osas õppeainetes. Venekeelse õppe suundus ja maht fikseeritakse kooli õppekavas, arvestades õppekeelest erinevates keeltes läbiviidavaks õppeks seadusega sätestatud mahtu.

Vene õppekeelega koolide osakaal

Aastatel 1997–2000 on vene õppekeelega koolide osakaal näidanud langustendentsi, moodustades 1997/98. õppeaastal 15,2% ning 1999/2000. õppeaastal 14,7% kõiki-dest üldhariduskoolidest. Samuti on vähenenud kahe õppekeelega koolide (segakoolide) arv ning seda 23 koolilt 1997/98. õppeaastal 16 koolile 1999/2000. õppeaastal.

Õpilaste osakaal

Vene õppekeelega üldhariduskoolides õppivate õpilaste osakaal jätkab aastatel 1997–2000 langustendentsi. See on seotud vene keelt kõnelevate laste arvu vähenemisega (põhjuseks eelkõige madal sündimus ja väljaränne), ukraina, valgevene jm keelte tähtsustumisega, mistõttu vene keele roll nõrgeneb teatud määral ka koduse

keelena. Nii oli 1999. aasta sügisel vene õppekeele klassides esimesse klassi astujaid pisut üle 20% esimesse klassi astunute üldarvust (1997. aasta sügisel 24,9%). Kõigi klasside arvestuses kujunes suhte arvuks 28% (1997. aasta sügisel 30,36%).

Päevase vene õppekeele põhikooli lõpetajaist jätkab õpinguid gümnaasiumis 1999/2000. õppeaastal 66% (1997/98. õppeaastal oli antud näitaja 63%, 1998/99. õppeaastal 63,2%). Seega on kolmel viimasel aastal põhikoolijärgselt gümnaasiumi õppima asunute osakaal kasvanud. 1997/98. õppeaastal asus 10. klassi õppima 11 905 õpilast, sh 3527 vene õppekeele klassidesse. 1998/99. õppeaastal olid nimetatud arvud vastavalt 10 713 ja 3163. 1999. aasta sügisest asus 10. klassi õppima juba 12 609 õpilast, nende hulgas vene õppekeele klassidesse 3 866

Vene õppekeele põhikooli lõpetajate osakaal, kes jätkab õpinguid põhikoolijärgses kutsekoolis, on analüüsitavatel aastatel langenud 1997/98. õppeaastal jätkas oma õpinguid põhikoolijärgses kutsekoolis 19 345, sh vene õppekeele kutseõpperühmades 7108. 1999/2000. õppeaastal oli kutsekoolis õpinguid jätkavate õpilaste arv 18 092, sh vene õppekeele kutserühmades 6632.

Õpetajate osakaal

Üldandmed

1998/99. õppeaastal töötas venekeelsetes koolides 3602 ning 1999/2000. õppeaastal 3456 õpetajat. Tuues võrdlusena kõrvale 1996/97. õppeaasta, mil venekeelsetes koolides oli 4173 õpetajat, on selgelt nähtav langustendents. Samas õpilaste arv ühe õpetaja kohta on tõusnud. 1996/97. õppeaastal oli ühe õpetaja kohta 16,1 õpilast. 1998/99. ja 1999/2000. õppeaastal oli vastav arv 17,7.

Kõige enam kvalifitseeritud on prantsuse keele, füüsika-astronoomia ja emakeele-õpetajad. Kõige vähem on pädevaid õpetajaid õpetamas tööõpetust, muusikaõpetust, eesti keelt, kunstiõpetust ja joonestamist.

Kõrgharidusega õpetajaid on vene õppekeele klassides tunduvalt rohkem kui eesti õppekeele klassides, aga erialase pedagoogilise ettevalmistumisega õpetajate arv on tunduvalt väiksem. 1998/99. õppeaastal oli erialase pedagoogilise kõrgharidusega õpetajaid eesti ja vene õppekeele klassides kokku 60%, sh vene õppekeele klassides oli vastav haridustase ainult 45% õpetajatest. Kõrgharidust omasid 77% eesti ja vene õppekeele klasside õpetajatest, sh vene õppekeele klassides oli vastav näitaja 82%. Eesti kõrgkoolis õppinute osakaal on väike, mistõttu tunnevad õpetajad ebapiisavalt Eesti ainekku ja koolitraditsioone.

Eesti keele kui teise keele õpetajad

Eesti keele kui teise keele õppe, samuti eesti keeles õpetamise tõhustamiseks võttis Vabariigi Valitsus 17. märtsil 1998. aastal määruse, millega sätestati riigikeeleõpetaja eristaatus.

Arvestades eesti keele tundide arvu tunniarvust ja vene õppekeele klasside arvu, peaks koolides töötama umbes 800 täiskoormusega eesti keele kui teise keele õpetajat. Aastatel 1997–2000 on eesti keele õpetajate arv suurenenud. Kui 1997/98. õppeaastal oli eesti keele õpetajaid vene õppekeele klassides 603, siis 1999/2000. õppeaastal on

antud arv juba 717. Lähtudes tunniarvustest ja klassikomplektide arvust on õpetajate defitsiit siiski suur.

Eesti keele kui teise keele õpetamise olukorra parandamiseks on käivitatud õpetajate stipendiumiprogramm. Integratsiooni Sihtasutus kuulutas aprillikuus välja avaliku konkursi kvalifitseeritud eesti keele kui teise keele õpetajate leidmiseks Ida-Virumaale. Eelnevate läbirääkimiste põhjal on oma osalemise soovist teavitanud 22 Ida-Virumaa muukeelset üldhariduskooli, kuhu oodatakse uusi eesti keele kui teise keele õpetajaid. Valitud õpetajad alustavad tööd 2000.a sügisel. Stipendiumleping sätestab kolmeaastase töötamiskohustuse ja pakub igakuist 2000-kroonist palgalisa.

Muukeelse kooli arenduskava täitmine

Muukeelse kooli arenduskava näeb ette venekeelsete koolide eesti keele õpetajate keeleoskuse hindamise.

Hindamise tulemuste põhjal võib järeldada, et eesti keele kui teise keele õpetajate puhul on küllaltki terav keeleoskuse probleem. Eesti keele õpetajad peaksid keelt valdama kõrgtasemel. Keeleinspeksiooni poolt aastatel 1997–2000 kontrollitud 135 vene ja vene-eesti õppekeelega koolide eesti keele õpetajast on 83 õpetajal (61%) keeleoskus ja keelekategoriatunnistus vastavuses keeleseaduse nõuetega.

Samuti näeb *Muukeelse kooli arenduskava* ette nõutavat keeleoskust mitteomavate õpetajate vabastamise. Sellest lähtuvalt kontrollis Haridusministeeriumi järelevalvetalitus Narva, Tallinna, Harjumaa, Paide, Haapsalu, Kohtla-Järve ja Sillamäe koole. Kontrolli tulemusena leiti Narva ja Sillamäe koolides nõutava keeleoskuse tasemele mittevastavaid õpetajaid ning tehti ettepanek nende töölt vabastamise kohta.

Emakeele ja eesti kui teise keele õpe

Emakeele õpe

Riikliku õppekavaga sätestatakse emakeelse õppe maht, arvestades õppekeelt emakeelena. Kui emakeel ei ole õppekeel, siis õpitakse seda valikaineina, ringitöös või püüppäevakoolis. Vene õppekeelega kooli vene keele kui emakeele õppe ja eesti õppekeelega kooli eesti keele kui emakeele õppe maht on riiklikus õppekavas sama. Erinevused võidakse sisse tuua kooli õppekavas.

Eesti keele kui teise keele õpe

Eesti keele tundide arv jätkab suurenemist – 1996/97. õppeaastal 9 õppeaasta kohta kokku 962,5 tundi, varem 9 õppeaasta kohta kokku 490 tundi. Riiklik õppekava jätab koolile otsustusõiguse eesti keele õppeks: 9 õppeaasta kohta saab kasutada 1050–1400 tundi, põhikooli 1.–9. klassis kokku kasutada 30–40 tundi nädala kohta.

Seega on vene õppekeelega koolide algklassides on levinumad eesti keeles õpetatavad ained kehaline kasvatus, muusika- ja kunstiõpetus, kodulugu; põhikooli jooksul laieneb see Eesti ainestikku käsitlevale osale geograafias, ajaloo, kirjanduses.

Üldhariduskooli gümnaasiumiastme vene õppekeelega õpperühmad on hakanud üle minema osalisele õppele eesti keeles, liitudes eestikeelsete õpperühmadega. Neile, kes ei valda eesti keelt vajalikul tasemel, hakatakse korraldama eesti keele intensiivõpe.

Eestikeelse õpetuse laiendamine, selleks õpetajate koolitamine on riigipoolse initsiatiivina esitatud arenduskavas ja riigikeeleõpetaja staatuses. Oma praeguses seisus on eestikeelne aineõpetus kujunenud koolide ja õpetajate endi algatusel. Eesti keele õppimise erivormiks on kujunenud laste paigutamine eestikeelsesse lasteasutusse, eesti õppekeelega kooli. Sellise õppe jaoks on materjale, metoodikaid välja töötanud koolid, õpetajad. Enamik materjale ei ole aga sel tasemel, et nende kasutusala laiendada. Enam levinud on Tartu Annelinna Gümnaasiumi õppematerjalid.

Muukeelse kooli arenduskava täitmine

Muukeelse kooli arenduskavas seati eesmärgiks üldise eesti keele õppeni alates 1. klassist jõuda 1999. aastal. Vastavalt põhikooli- ja gümnaasiumiseadusele laieneb üleriigiliselt eesti keele kui teise keele õppe kohustus üldhariduskooli 1. klassidesse 2000. aasta sügisel (eelnevalt algas see 2. klassi teisest poolaastast). Riikliku statistika andmeil pidasid koolid silmas arenduskava. Eesti keele õppega esimesest klassist enamikus vene õppekeelega koolides juba alustatud (1998/99. õppeaastal õppisid eesti keelt teise keelena 60 %, 1999/2000. õppeaastal 85,7% esimese klassi õpilastest).

Eesti keele õpetuse tulemuslikkust muukeelsetes gümnaasiumides peaksid näitama alates 2000. aastast korraldatavad eesti keele kui teise keele riigieksamid. 1999. aasta kevadel korraldas Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus katseeksami, valmistamaks ette järgmisel, s.o 2000. aastal toimuvateks riigieksamiteks. Osavõtt oli vabatahtlik, 2995-st 12. klassi õpilasest osales eksamil 2171. Eksamile registreerinute arv oli 53 võrra suurem. Eksaminandide keskmine punktide arv oli 64,14. (See oli praktiliselt võrdne saksa keele eksami keskmise punktide arvuga 64,52 (1809 eksaminandi) ja ületas inglise keele eksami keskmise 61,77 (9258 eksami sooritanut). Katseeksami tulemustega rahul olla ei saa: teise keele õpe peaks olema tulemuslikum kui võõrkeeleõpe.) Parim tulemus oli 98 punkti (selle saavutas 2 õpilast), väikseim punkti-summa oli 14 (samuti 2 õpilast). Eksamil oli võimalik saada maksimaalselt 100 punkti. Tühistatud töid ega apellatsiooni esitanuid ei olnud.

1999. aastal võeti vastu määrus "Võõrkeelse põhikooli ja gümnaasiumi eesti keelelõpu-eksami ja eesti keele tasemeeksami ühitamise tingimused". 1999/2000. õppeaasta lõpueksamid ja riigieksam toimuvad juba nimetatud määrust aluseks võttes. Eksamile on registreerunud 1470 põhikooli lõpetajat ja 2450 gümnaasiumi lõpetajat.

Vene kodukeeleaga laps eesti õppekeelega koolis

Eesti õppekeelega koolis on klasse ja õpilasi, kelle kodune keel pole eesti keel. Vanemate soovid oma lapsi eesti kooli viia ületavad laste endi tahtmise neli korda. Tüdrukuid on eestikeelsetesse põhikoolidesse pandud sagedamini kui poisse. Eesti kodakondsusega lapsevanemad on oma laste eestikeelsesse kooli paigutamisel passiivsemad. Noored tunnevad, et nad kaotavad enda jaoks turvalise venekeelse suhtluskeskkonna ja peavad lisaks eesti keeles suhtlemisele kohanema ka võõraste kultuurihoiakutega. Samuti ei tule õpetajad ja õpilased toime kultuuridevahelistest erinevustest tulenevate suhtlusprobleemide lahendamisega. Eesti õppekeelega kooli jaoks tähendavad teise õppekeelega koolist, teiskeelsest kodust tulnud enamasti uusi probleeme – õppematerjalide ning õpetaja eriettevalmistuse vajadust, õppimisaja pikendamise või abiõppe vajadust.

Eesti ja vene õppekeelegra koolide koostöö

Koostöö üldine kirjeldus

Koolidevahelist koostööd on vähe, nagu ka teavet üksteisest. Vene lapsed ning noored ise hindavad kõige olulisemaks oma eesti keele oskuste täiendamisel kontakte eesti lastega. Eesti noored ei taju, kui keeruline on Eestis elada, oskamata eesti keelt ja olemata Eesti kodanik. Ei tajuta, et venekeelne elanikkond on eestlaste tegevustest isoleeritud. Eesti noorte huvi vene keele vastu on suhteliselt väike.

Õpetajad pole teadvustanud oma ühishuvisid, vähe teadvustatakse koostöövajadust õpetajate põhi- ja täiendkoolituses, koolide ja õpetajate kokkupuuteid ja koosõpet on ebapiisavalt.

Koostööprojektid

Paari viimase aasta koostööprojektid (õppekavaarendus, keeleõpe peredes, õpilasvahetus) on hakanud laiendama partnerluse väärtustajate ringi. Vene õppekeelegra koolide meeskonnad on kaasatud "Omanäolise kooli" seminaridesse koos eesti õppekeelegra koolidega ja eraldi jätkuprotsessidesse, mis on seotud õppekava temaatikaga. Põhjamaade/Ühendkuningriigi/ÜRO Arenguprogrammi projekti "Toetus riiklikule integratsiooniprogrammile" raames toimuv "Avatud õppekava" projekt on 1999. aastast põhitahelepanu alla võtnud eesti ja vene koolide koostöö.

10) Vabariigi valitsuse tegevuskava 2002–2003 Euroopa Liitu Integreerumiseks.

Osa 1 poliitilised kriteeriumid.

Tegevus läbi MEIS- i – 2002 riigieelarvest 8,5 miljonit suunatakse läbi sihtasutuse- Estica, muukeelsete õpilaste toetamine eestikeelses koolis, hoogustada kultuuridevahelist suhtlemist. Toetada rahvuskultuuriseltse- eesmärk etniliste vähemuste keele ja kultuuri eripära säilitamise võimaluste laienemine, mitteeestlaste integratsioonialase koostöö arenemine kolmanda sektori ja riigi institutsioonide vahel., valmib eesti õppekeelegra koolides teistest rahvustest noortega tegelevate eripedagoogide täiendkoolituse õppekava, valmib kodanikukasvatuse konseptsioon, töötatakse välja rahvuskult identiteeti toetavaid materjale.2002–2004 programm- jms- eesti ja vene õppekeelegra koolide koostöövõrgustiku arendamine, vene õppekeelegra kooli õppekavade ja arengukavade koostamise ja uuenduse koolitused. Phare programm- eesti ja vene õppekeelegra koolide tööalase vahetuse projektid.

11) Eesti Kodanikeühiskonna Arengu Kontseptsioon

Eesti Mittetulundusühenduste ümarlaua poolt 23.04.2001 Riigikogu juhatusele edastatud dokument

- 1) Eesti Kodanikeühiskonna Arengu Kontseptsioon (edaspidi EKAK) on riiklik dokument, mis kirjeldab avaliku võimu ja mittetulundussektori teineteist täiendavaid rolle, koostoimimise põhimõtteid, mõlemapoolse tähelepanu alla jäävaid valdkondi ning nende reguleerimise mehhanisme avaliku poliitika kujundamisel ja elluviimisel ning kodanikuühiskonna ülesehitamisel. EKAK väljendab avaliku

võimu ja mittetulundussektori koostöötahet rahva omakasupüüdmatu organi-seerumise ja tegevuse arendamiseks, Eesti sotsiaalse kapitali suurendamiseks ning avaliku poliitika legitiimsuse ja tulemuslikkuse tõstmiseks.

- 2) EKAKi üldiseks eesmärgiks on väljendada avaliku võimu ja mittetulundussektori ühist arusaama koostööst sotsiaalsete partneritena, et ehitada Eestis üles kodanike aktiivsel osalusel põhinev vaba, demokraatlik, rahumeelne, õiglane, jõukas, arenguvõimeline ning kõiki inimesi vastavalt nende huvidele ja võime-tele ühiskondlikku ellu kaasav ühiskond – säästvalt arenev kodanikeühiskond.

Kodanikena käsitatakse käesolevas dokumendis kõiki Eestis elavaid inimesi sõltumata nende kodakondsusest või selle puudumisest ja kodaniku-ühendustena nende poolt moodustatud igat liiki mittetulunduslikke ühendusi.

- 3) Kodanikeühiskonna arengu toetamiseks seab EKAK järgmised spetsiifilised eesmärgid:
  - a) luua eeldused tugeva isetoimiva mittetulundussektori kujunemiseks, arene-miseks ja toimimiseks;
  - b) aidata kaasa kodanike majanduslike, sotsiaalsete ja poliitiliste õiguste ja kohustuste tundmisele ja täitmisele;
  - c) edendada ja kinnistada kodanikualgatust ja osalusdemokraatiat;
  - d) toetada ideed, et vabatahtlik tegevus on kodanikuksolemise oluliseks osaks;
  - e) arendada avaliku võimu, äri sektori ja mittetulundussektori koostööd;
  - f) luua ühine arusaam mittetulundusühenduste tähtsusest ja rollist;
  - g) korraldada kodanikeühenduste kaasamist riiklike poliitikate väljatöötamise, elluviimise ning analüüsi protsessi;
  - h) luua põhjendatud alused mittetulundussektori tugisüsteemi kujundamiseks, arendamiseks ja toimimiseks;
  - i) soodustada mittetulundusühenduste arengut Eestis ja aidata kaasa nende tegevusele rahvusvahelisel areenil;
  - j) luua mehhanismid ja aidata kaasa ametiasutuste, kodanike ja kodanike-ühenduste koostööd soodustavate teadmiste, hea praktika ja hea tava tundmisele ja levikule;
  - k) luua mehhanismid, mis tagaksid mittetulundusühenduste osalemise ja huvide kaitse neid puudutavate õigusaktide ettevalmistamisel ja langeta-misel;
  - l) luua mehhanismid vähemuse positsioonist ja/või nende iseloomust tulenevalt piisavalt esindamata või tunnustamata kodanike ja mittetulun-dusühenduste eripäraste huvide ja vajaduste tunnustamiseks ja arvessevõtmiseks avaliku elu korraldamisel;
  - m) laiendada aru saamist Eesti rahvuse ja kultuuri (nende kaitseks on vaja säilitada ja arendada demokraatlikku Eesti ühiskonda) säilimise vajalikkus-est;
  - n) luua mehhanismid arendamiseks kodanike vastutustunnet oma pere, oma riigi, ja kodu, oma küla ja valla või linna, oma maakonna, kogu maailma eest;
  - o) luua mehhanismid arendamiseks kodanikes kohusetunnet EKAKi eesmärkide saavutamiseks vaeva näha.

- 4) Loetletud eesmärkide saavutamiseks kujundab EKAK raamistiku väärtustest, põhimõtetest ja vastastikustest kohustustest, mis määravad kindlaks avaliku võimu ja mittetulundussektori suhted. EKAK loob aluse partnerlusele, mis põhineb avaliku võimu ja mittetulundussektori vastastikusel tunnustamisel, usaldusel ja austusel, ja mis avab laialdased võimalused kodanike ja nende ühenduste senisest aktiivsemaks osalemiseks avaliku poliitika kujundamisel ja elluviimisel. Saanud heakskiidu erinevatelt poliitilistelt jõududelt, aitab EKAK tagada riigi ja mittetulundussektori stabiilset vastastikust koostööd ja arengut sõltumata hetkel võimalolevatest poliitilistest jõududest.
5. Riikliku poliitika kujundamisel töötab Vabariigi Valitsus koostöös mittetulundussektori esindajatega, lähtudes EKAKis toodud prioriteetidest, välja täpsemad iga-aastased tegevuskavad kodanikeühiskonna arengu toetamiseks, kodanikeühiskonna väärtuste levitamiseks, koostöövõimaluste tutvustamiseks ning kodanikuühenduste loomist ja tegevuse juhtimist puudutava koolituse läbiviimiseks koos tegevuste ajakava, rahastamisallikate ja vastutajate äranäitamise. Tegevuskavade täitmise kohta koostatakse igal aastal ühine aruanne ja esitatakse see Riigikogule.

II. Koostöö aluseks olevad väärtused

Ühised lähtekohad, teineteisemõistmine, jagatud arusaamad ning ühised püüdlused ja taotlused on tugeva ja püsiva koostöösuhte olulised koostisosad. Avaliku võimu kandjad ja mittetulundussektori esindajad lähtuvad oma koostöös järgmistest üldtunnustatud väärtustest:

- a) **kodanikuaktiivsus** – inimeste vabatahtlik ja oma-algatuslik osalemine ühiskonnaelus, kohaliku kogukonna ja piirkonna(regiooni) elu küsimuste lahendamises
- b) **kohalik kogukond** – inimesed, kes tegutsevad paikkonniti omaalgatuslikus korras oma elujärje parandamise ja kohaliku arengu tagamise heaks, rakendades oma kogemusi, oskusi, loovust ja potentsiaali
- c) **demokraatia** – ühiskonnakorraldus, mis põhineb mitte ainult tema liikmete osalusel, vaid ka võimaluses mõjutada protsesse
- d) **võrdsus** – muuhulgas tähendab võrdsus ka võrdset ligipääsu avaliku sektori vahenditele ja otsuselangetamise protsessidele
- e) **partnerlus** – üksteist austav, loov suhe avaliku-, äri- ja mittetulundussektori vahel, mis suurendab kogemust ja arusaamist ning toetab koostööl põhinevaid probleemidele lahenduse otsimise teid
- f) **osalus** – inimeste tahe ja võimalus kaasa rääkida ning mõjutada neid puudutavate otsuste ettevalmistamist, vastuvõtmist ja elluviimist
- g) **vastutus ja aruandmiskohustus** – vastutav olemine poliitikate kujundamisel ja teostamisel ning neile usaldatud vahendite kasutamisel asjast huvitatud isikute ees
- h) **pluralism** – erinevate kultuuride, identiteetide ja huvide austamine
- i) **sotsiaalne õiglus** – aususel, tolerantsusel ja sotsiaalsel kokkukuuluvusel põhinev inimeste võrdne kohtlemine, vastuseis mistahes diskrimineerimisele ja osaluse võimaldamine ka marginaliseerunuile
- j) **avatus** – vastuvõtlikkus uutele ideedele, erinevatele seisukohtadele ja vaba juurdepääs võimu teostamisele

- k) **sallivus** – erinevate seisukohtade tähelepanelik ärakuulamine ilma nende esitaja isikliku halvustamiseta sõltumata üldisest valdavast ühiskondlikust arvamusest ettepaneku kohta tema esitamise hetkel
- l) **säästev areng** – ühiskonna areng peab olema kooskõlas keskkonna arenguga

III. Avaliku võimu ja mittetulundussektori koostöö aluspõhimõtted

Avalik võim ja mittetulundussektor teevad käesoleva kontseptsiooni alusel koostööd lähtudes järgmistest põhimõtetest:

- g) Kodanikuaktiivsus on demokraatliku ühiskonna oluline koostisosa. Demokraatlik valitsus toetab seda soodsa õigusliku keskkonna loomisega, elanikkonna aktiivse teavitamisega ja inimeste ning nende ühenduste kaasamisega oluliste otsuste kavandamisse ja elluviimisse.
- h) Iseseisev ja mitmekesine mittetulundussektor on tänapäeval ühiskonna heaolu vältimatuks eelduseks. Mittetulundusühendused on demokraatliku ühiskonna instrumendid erinevate arusaamade ja huvide esindamisel ja üheks peamiseks kanaliks, mille kaudu inimestel on võimalik kavandata- vate otsuste kohta teavet saada ja oma arvamust avaldada. Avalikus arutelus tekkinud ettepanekute arvestamine poliitiliste otsuste langetajate poolt suurendab kodanike huvi liituda kodanikeühendustega ja riigi legitiimsust.
- i) Poliitika kujundamisel ja elluviimisel ning avalike teenuste osutamisel on avalikul võimul ja mittetulundussektoril erinevad, kuid teineteist täiendavad rollid.
- j) Partnerlusest ja mõtestatud koostööst avaliku võimu ja mittetulundus- sektori vahel tekib täiendav väärtus ühiskonnale. Asjalik koostöö loob vastastikku kasulikke suhteid, aitab erinevaid poliitikaid paremini välja töötada ja ellu viia ning edendab elanikele vajalike teenuste ja program- mide kavandamist ja teostamist.
- k) Avaliku võimu organid ja mittetulundusühendused vastutavad oma tege- vuse eest erinevate ühiskondlike koosluste ees ja erinevates vormides, kuid tegutsemine avalikes huvides nõuab mõlemalt ausust, erapooletust, avatust ja aruandlusvalmidust.
- l) Mittetulundusühendustel on seadusi järgides õigus arendada poliitilisi ja muid kampaaniaid oma eesmärkide saavutamiseks.
- m) Mittetulundussektor on oma eesmärgiseadetes, otsustes ja tegevuses seaduse piires sõltumatu, mis ei välista tema toetamist avalikest eelarvetest ja fondidest. Rahaliste ja muude vahendite eraldamine avaliku võimu poolt mittetulundussektori tegevuseks on kahe sektori omavaheliste suhete tähtis koostisosa. Vastastikuste varaliste suhete edukas ja osapooli rahuldav korraldamine eeldab poolte arusaamist partneri eripärast ja selle tunnustamist. Kodanikeühenduste materiaalse toetamisega ei tohi kaasneda sisulisi piiran- guid tegevusele, kui neid ei ole seatud seadusega.
- n) Kõigile kodanikele võrdsete võimaluste loomine ühiskonnaelus osalemiseks on sõltumata nende sotsiaal-majanduslikust seisukorrast, elukohast, pärit- olust, vanusest, tervislikust seisukorrast, soost, seksuaalsest orientat- sioonist ja usulistest veendumustest koostöö üks tähtsamaid põhimõtteid.